

Flygtningenævnets baggrundsmateriale

Bilagsnr.:	229
Land:	Nigeria
Kilde:	Center Mod Menneskehandel
Titel:	Menneskehandel og juju. Religiøs pression og kulturmøde i relation til nigerianske ofre for menneskehandel
Udgivet:	26. september 2011
Optaget på baggrundsmaterialet:	10. oktober 2011

MENNESKEHANDEL OG JUJU

RELIGIØS PRESSION OG KULTURMØDE I RELATION
TIL NIGERIANSK OFRE FOR MENNESKEHANDEL

RUNE HJARNØ RASMUSSEN

© Servicestyrelsen 2011

Teksten kan frit citeres med tydelig kildeangivelse

Forfatter: Rune Hjørnø Rasmussen

”Menneskehandel og Juju

- Religiøs pressions og kulturmøde i relation til nigerianske ofre for menneskehandel”

ISBN (digital udgave): 978-87-92743-60-2

1. udgave, 1. oplag

Pris: Gratis

Publikationen er udgivet af

Servicestyrelsen

Edisonsvej 18, 1.

5000 Odense C

Tlf.: 72 42 37 00

E-mail: servicestyrelsen@servicestyrelsen.dk

www.servicestyrelsen.dk

Download rapporten på www.servicestyrelsen.dk eller www.centermodmenneskehandel.dk

MENNESKEHANDEL OG JUJU

**RELIGIØS PRESSION OG KULTURMØDE I RELATION TIL
NIGERIANSKES OFRE FOR MENNESKEHANDEL**

RUNE HJARNØ RASMUSSEN

Indhold

Forord	7
Kapitel 1	
Indledning	9
Hvad er "juju"	9
CASE "Mary-sagen"	10
Metode	11
Kapitel 2	
Nigeriansk menneskehandel	14
Menneskehandel	14
Nigeriansk menneskehandel	14
Kapitel 3	
Kulturmødet	16
Troværdighed	16
PTSD og utroværdige udsagn	17
Troværdighed og Social kontekst	17
Identitetstab	18
Kapitel 4	
Religiøs pression	20
Om edsaf læggeser	21
Om ritualer i Europa	24
Religiøs pression på prostitutionsscenen	24
Opsummerende:	26
Kapitel 5	
Andre former for pression	28
Familie pression	28
Psykologisk pres (PTSD og religion)	32

Kapitel 6	
Religion som strategi	35
Religion som positiv strategi blandt ofre for menneskehandel	35
CASE 1 May-Irene Wergeland	38
CASE 2 Michelle Mildwater	41
CASE 3 Operatie Kolvis	43
 Kapitel 7	
Anbefalinger	45
Om religion:	45
Kulturformidling.....	46
Konceptoversættelse.....	47
Om kommunikation overfor utroværdige udsagn.....	47
Om Tillid	49
Om tid	49
Stereotyper	50
Om alternativer for ofre for menneskehandel	51
 Kapitel 8	
Konklusion	53
Religiøs tvang – ingen lette løsninger.....	53
Religionsbaseret intervention.....	54
Usandfærdige historier – religion og andre årsager	55
 Litteratur	56
 Appendix 1 - Liste over interviewede personer.....	59
Appendix 2 – Interviewguide kompetencepersoner	61
Appendix 3 – Interviewguide Ofre for menneskehandel	63
Appendix 4 – Afhøringsprotokol.....	66

Forord

Denne undersøgelse er blevet til med støtte fra en lang række fagfolk på området. Der skal derfor siges tak for den imødekommenhed og hjælpsomhed, der er blevet udvist i løbet af undersøgelsen og som har muliggjort denne vidensopsamling og vidensdeling. Tak til den følgegruppe, som har støttet med feedback i processen og til alle de aktører, blandt andre Dr. Charles Gore, Dr. Esohe Aghatise, Dr. Rijk van Dijk og Lektor Niels Kastfelt, der på forskellig måde har bidraget til undersøgelsen.

En særlig tak til det norske anti-trafficking fagmiljø, vis hjælpsomhed og store erfaring har givet et afgørende bidrag til den viden, der er blevet indsamlet. Men først og fremmest har de danske NGO'er Christians Venner og HopeNow bidraget med uvurderlig viden og støtte.

Indeværende rapport henvender sig dels til fagfolk, men også til studerende, journalister eller andre med interesse for emnet.

Indledning

Dette er en undersøgelse af hvordan religiøs praksis samt religiøse forestillinger bruges til at fastholde handlede nigerianske kvinder i prostitution. Emnet har fået stigende opmærksomhed efterhånden som man i de seneste 10 år i europæisk politiarbejde og indenfor socialt arbejde har mødt nigerianske ofre for menneskehandel. I dette kulturmøde har man oplevet et verdensbillede, der er fremmed for en vestlig iagttager. Man har oplevet vidner, som er uvillige til at samarbejde, vidneudsagn af meget lav kvalitet, samt åbenlyse ofre for menneskehandel, som nægter, at de er blevet udnyttet. Endvidere er både fagpersoners arbejde med traumebehandling og sociale tiltag blevet vanskeliggjort af kvindernes frygt for overnaturlige kræfter og regulære epilepsilignende sammenbrud under retslige forløb (Van Dijk 1999, kap.1¹, Van Dijk 2001, 563 ff.). Fænomenet kaldes ofte for "juju" eller "voodoo" og forårsager visse problemer for socialarbejdere, politifolk og advokater, der er i kontakt med disse nigerianere. Et centralt problem er, at det er vanskeligt at få troværdige vidneudsagn ud af disse nigerianske potentielle ofre for menneskehandel.

Der er grund til at tro, at frykten for "juju" er en af de væsentligste grunde til dette problem (Van Dijk 1999, kap 1.1). I det følgende vil begrebet religiøs pression blive anvendt. Begrebet dækker over den tvang som udøves gennem religiøse symboler, rekvisitter og/eller begivenheder i form af edsafklæggelser.

Hvad er "juju"

Det drejer sig først og fremmest om de såkaldte "juju-oaths". Dette er religiøse edsafklæggelser der fungerer som ved indgåelse af en aftale. Menneskehandelsnetværkets kontaktpersoner anvender sådanne religiøse eder i forbindelse med personer, der er på vej ind i netværket (Carling 2005, 13ff, Unesco, 36). Ritualer kan i nogle tilfælde være arrangeret af menneskehandelsnetværket selv, mens det i andre tilfælde er arrangeret af lokale religiøse autoriteter. Den tvingende kraft i sådanne ritualer underbygges på forskellig vis af bagmænd i Europa. Et væsentligt formål med disse edsafklæggelser synes at være at true personen til tavshed overfor europæiske myndigheder. Problemet er stort og synes at indgå i en generelt stigende tendens i retning af mindre voldelige metoder fra bagmændenes side (Europol fact sheet 2009). Både danske og norske politifolk vurderer, at ritualer og edsafklæggelser indgår i hovedparten af sagerne om nigerianske prostituerede. Emnets spektakulære karakter har dog også betydet, at det har været mål for en del overeksponering og dæmoniserende beskrivelse i medierne (Van Dijk e.a. 1999 og Van Dijk 2001).

Formålet med denne rapport er følgende:

1. At kortlægge nogle elementære træk ved kulturmødet med nigerianske ofre for menneskehandel i relation til "juju", som det opleves af myndigheder og socialarbejdere.
2. At beskrive den rolle religion faktisk spiller i den kontrol, som udøves overfor de handlede nigerianere

¹ Brugen af rapporten "Een schijn van voodoo: culturele achtergronden van de handel in nigeriaanse meisjes voor nederlandse prostitutie. Een verkenning" (Van Dijk e.a. 1999) er baseret på en ad hoc google-oversættelse fra hollandsk til engelsk.

3. At beskrive, indsamle og formidle eksisterende viden, erfaringer og strategier som findes blandt aktører på området

Intentionen er at give de involverede et redskab til at orientere sig i, hvilke muligheder og hvilken viden der findes, og dermed give et overblik over eksisterende erfaringer og løsningsmodeller, der har at gøre med de religionsorienterede problematikker. Dvs. at formålet i sidste ende er at bidrage til, at disse handlede personer kan hjælpes til en værdig eksistens.

Når der i rapporten tales om nigerianske ofre for menneskehandel, tages der forbehold overfor, at ikke alle vestafrikanske menneskehandelsofre stammer fra Nigeria. Langt den største del af dem kommer fra Edo-provinsen i Nigeria. Udtrykket "afrikansk traditionel religion" bruges om faktiske religiøse handlinger og forestillinger. De mere populære betegnelser "voodoo" og "juju" bruges til tider for at understrege den dæmoniserende hekseagtige optik som traditionel religion opleves igennem.

Det er vigtigt at forsøge at skelne mellem faktiske elementer af traditionel afrikansk religion der indgår i pressen og de udbredte dæmoniserede forestillinger om denne religion. Disse forestillinger bruges ofte af bagmænd og madams til at skræmme de handlede kvinder. Vi finder også disse stereotyper i mediernes gengivelse af konkrete sager. Typiske overskrifter er: "Hønseblod og mobiltelefoner. Spændetrøje af frygt og overtro", "Voodoo-præster sender sexslaver til DK"², "Sorte sexslaver trues med voodoo"³ etc. En del af rapportens målsætning er at skære igennem og se på realiteterne bag de hekseriforestillinger, der florerer i medierne.

I løbet af rapporten henvises til kompetencepersoner. Disse kan findes i Appendix 1.

CASE "Mary-sagen".

Der har været stor opmærksomhed i medierne på fænomenet religiøs pressen i forbindelse med politiets sigtelse om menneskehandel mod en nigeriansk bagmand, Mary, som angiveligt brugte "juju" for at kontrollere sine prostituerede. Mary så ud til at have været ansvarlig for en prostitutionsring, og man fandt ved ransagning af hendes bopæl bl.a. flere små poser, som viste sig at være "juju-poser". Sheila (anonymiseret) trådte frem og var villig til at vidne mod Mary. Hun fortalte også, at Marys familie i Nigeria var involveret, hvilket blev understøttet af efterforskningen. Der kom måske også trusler mod Sheila og hendes familie i Nigeria. Socialarbejder Michelle Mildwater fra NGO'en HopeNow fortæller at Sheila modtog en såkaldt "summoning" [indkaldelse] til et tempel i Benin city for gudinden *Aiyélála*⁴. På trods af at dette var voldsomt skræmmende for Sheila, fastholdt hun dog sin forklaring og oplyste bl.a. at Marys familie er forbundet med dyrkelsen af gudinden *Aiyélála*. Det ser ud til at der har været tale om en kriminel gruppering forbundet med traditionel afrikansk religion. Et *Aiyélála*-tempel i Benin City står også som afsender på SMS-trusler til Sheila under forløbet.

Lektor Niels Kastfelt fra Center for Afrikanske studier forklarer de små poser som en form for 'fjernbetjening', hvormed man søger at kontrollere mennesker via magi. Samme dag som juju-poserne var blevet vist frem TV-programmet God Morgen Danmark blev Mary tilsyneladende sindssyg. Hun blev indlagt på en lukket afdeling til undersøgelse, men forsvandt fra afdelingen kort før sagen skulle behandles. I dag er der en international efterlysning på Mary.

² <http://www.berlingske.dk/node/1264015/print> Søndag 4 Juni 2006

³ http://avisen.dk/sorte-sexslaver-trues-med-voodoo_61224.aspx 26. oktober 2007 11:30

⁴ Om *Aiyélála* se artiklen, "Aiyélála, A Guardian of Social Morality," (Awolalu 1986)

Sagen viser først og fremmest, at religion spiller en central rolle. Der er fundet magiske remedier og vidnesbyrd om at et religiøst præsteskab i Benin City kunne fungere som bagmænd. Dertil kommer, at de handlede kvinder generelt har en uvilje mod at vidne i retssagen. Ifølge Michelle Mildwater gennemgik Sheila ikke en religiøs ed i Nigeria, men blev tvunget til at udføre ritualer i København efter at hun begyndte at vende sig imod Mary. Hun skulle derefter betale direkte til *Aiyélála*-gruppen i Benin city. Man må dog også tage andre faktorer i betragtning. Ifølge politiet havde kvinden Sheila, som vidnede mod Mary, ikke opholdstilladelse i Europa. Chancen for at blive sendt til Nigeria kan have været en vigtig faktor, som hun har prøvet at undgå med alle midler f.eks. ved at anmelde Mary. Sagen er et godt eksempel på, hvordan bagmændene intensiverer den religiøse tvang for at kontrollere et offer for menneskehandel, der gør oprør. Dog kan også andre faktorer såsom f.eks. opholdstilladelse spille en stor rolle.

Metode

Intentionen med undersøgelsen er at klarlægge og forstå hvilken rolle den religiøse pression faktisk spiller i forbindelse med nigerianske menneskehandels ofre. Dette ønskes klarlagt med henblik på eventuelle interventionsstrategier.

Religiøs pression er et emne, som er forbundet med en række metodiske vanskeligheder. Det er svært for de handlede kvinder at tale om emnet, og når de beslutter at tale, er deres gengivelse stærkt præget af deres strategier, deres grad af traumatisering samt deres ny-evangeliske kristendom, som dæmoniserer den traditionelle afrikanske religion. Endvidere viser det sig hurtigt at være vanskeligt - især som mandlig undersøger - at få adgang til at møde disse kvinder i uformelle omgivelser, hvilket er nødvendigt for at anlægge en feltarbejds-lignende metode. For at imødegå disse problemer er undersøgelsen organiseret i tre parallelt løbende dele:

1. Erfaringsindsamling, hvilket indebærer en indsamling af eksisterende viden blandt fagfolk på området.
2. En feltarbejdsorienteret del som sigter mod at skabe kontakt og om muligt gennemføre interviews med nigerianske ofre for menneskehandel.
3. En observation og evaluering af en nigeriansk kvindes forsøg på at neutralisere religiøs tvang i Danmark.

Erfaringsindsamlingen

Denne del af undersøgelsen består af semistrukturerede bandede interviews, som primært blev foretaget telefonisk. Der gennemførtes i alt ca. 40 af sådanne interviews med en række kompetencepersoner i Danmark, Norge, Holland, England og Italien. Undersøgelsen tilstræber at få kontakt til så bred en vifte af kompetencepersoner som muligt, for derved at få så mange forskellige vinkler som muligt, og skabe et dækkende billede af, hvordan fagmiljøet oplever og imødegår problemet. Informanterne dækker både over akademikere, socialarbejdere fra NGO-organisationer, politifolk, advokater, kulturformidlere, terapeuter og præster. En udtømmende liste over benyttede informanter findes i Appendix 1.

Spørgeguiden til disse interviews er tilpasset det enkelte interview således, at interviewguiden både har fulgt undersøgelsens fremskridt, og samtidig var målrettet hver enkelt interviewperson (Appendix 2). Interviewguiden er opbygget til at indkredse emnet ved først at spørge generelt til interviewpersonens oplevelse af nigerianske ofre for menneskehandel, problemer med kommunikation, misforståelser, usandfærdige udsagn, erfaringer mht. til kulturmøde etc. Derefter fokuserer interviewguiden på religion og til sidst på i interviewpersonens egen erfaring mht. religiøs pression (se Appendix 2). Udover de formelle interviews har der været en lang række

uformelle samtaler primært med Michelle Mildwater og Mogens Pedersen (se Appendix 1), men også med enkelte andre.

Undersøgelsesforløbet tog udgangspunkt i samtaler med politifolk og socialarbejdere i Danmark, og blev herefter bredt ud til også at omfatte øvrige informanter. Forskellige faggrupper på området har kunnet byde ind med forskellige vinkler på problematikken. Eksempelvis har politifolk meget konkrete erfaringer med de problemer, der i praksis skabes af religiøs pressio. Til gengæld er deres kendskab til menneskehandelsofrene ikke særligt personligt. Socialarbejdere har derimod en større personlig berøring med disse personer, men dette betyder ikke nødvendigvis, at de har en større berøringsflade til emnet "juju". Dette skyldes, at "juju" er et emne, som mange menneskehandelsofre foretrækker helt at undgå, hvis de kan. Kulturforskere har en dybtgående forståelse af den kulturelle baggrund, men ikke så megen viden om kulturmødets konkrete problemstillinger. Endvidere har visse advokater en stor og præcis viden både om ofrenes oplevelse af religiøs pressio og hvilke problemer dette udløser i systemet. Præster, psykoterapeuter og kulturformidlere har derfor alle forskellige strategier og viden om mulige løsningsmodeller på disse problemstillinger.

Det skal dog nævnes, at alle disse kompetencepersoner er dybt involverede i feltet ud fra forskellige vinkler og projekter. Det skal derfor tages i betragtning, at undersøgelsen bygger på udsagn, som kan være farvet af forskellige interesser, hvilket kan medføre iboende bias i undersøgelsen. Rapporten tilstræber dog en balance mellem at gengive kompetencepersonernes synspunkter og selv at drage synteser og afslutningsvis konkludere på denne baggrund.

Kontakt og interviews med menneskehandelsofre.

Ved undersøgelsens begyndelse var målsætningen at få ca. 5 interviews med nigerianske ofre for menneskehandel. Undersøgelsen tillægger dermed en kvalitativ metodisk tilgang.

Tilgang og centrale overvejelser i forbindelse med interview

En interviewguide er udviklet og tilpasset til ofre for menneskehandel (Se Appendix 3).

Når man interviewer traumatiserede personer, som ofre for menneskehandel må klassificeres som, er det meget vigtigt at holde sig for øje, at der er en risiko for at retraumatisere informanten. Derfor er det vigtigt, at interviewer er opmærksom på denne problematik og er parat til at afbryde eller i givet fald, aflyse interviewet under hensynet til informanten (WHO 2003). Interviewguiden er trinvist opbygget således, at man som interviewer ganske varsomt taler sig ind på mere følsomme emner. Interviewguiden starter således med trykke religionsrelaterede emner (så som eksempelvis kristendommen), for derved gradvist at lede over i vanskeligere og mere følsomme emner - først ligges der op til en samtale om traditionel afrikansk religion generelt og til sidst ledes samtalen over på religiøs pressio.

Guiden blev udviklet i forbindelse med en billedserie under inspiration fra Michelle Mildwaters arbejde. Billedserien illustrerer interviewguidens emner og kommer gradvist tættere på edsritualer i Nigeria. De første kristne billeder fremstår i fuld størrelse med en høj farvemætning, for derved at skabe klare, store og nærværende billeder. Derefter er størrelsen og farvemætningen gradvist nedjusteret, således at de mere truende billeder fremstår svagere og længere væk end de stærke kristne billeder. Udover at danne forståelse af menneskehandelsofrenes personlige religiøsitet og strategier, er pointen med dette at bruge de kristne billeder til at skabe en fornemmelse af, at informanten befinder sig i et sikkert rum. Under henvisning til dette sikre rum er det nu muligt at adressere religiøst følsomme og truende emner.

Der forsøgte løbende at skabe en uformel kontaktflade med disse menneskehandelsofre. I undersøgelsens første fase var der tæt kontakt til Michelle Mildwaters arbejde, bl.a. i forbindelse med den evangeliske menighed i Kulturcenteret på Nørrebro. Undersøgeren deltog over en længere periode i gudstjeneste hver søndag for derved at skabe en kontaktflade til Mildwaters klienter. Krisecentre og *safe houses* i København blev kontaktet og organisationen Christians Venner indvilgede i at åbne organisationens *safe house* for undersøgelsen. Dette skabte en kontaktflade med en række tidligere og nuværende identificerede ofre for menneskehandel, hvilket naturligvis lagde grunden for en række uformelle samtaler, også om religiøse emner.

Disse strategier viste sig dog at være utilstrækkelige til at skabe en kontaktflade med menneskehandelsofrene. Der skal bruges meget tid, hvis man skal etablere den nødvendige tillid til at kunne lave formaliserede interviews med ofre for menneskehandel, da emnet er meget følsomt for alle involverede parter. Det kontaktskabende arbejde blev derfor faset ud og erstattet med en større vægtning af erfaringsindsamling. Som tidligere beskrevet, var det fra undersøgelsens start målsætningen at gennemføre fem interviews. Dette viste sig ikke at være muligt. Dog lykkes det at gennemføre to interviews, og disse to interviews har vist sig at være meget informationsrige.

Evaluering af neutralisering af religiøs pression.

Fra undersøgelsens start var forhåbningen, at der ville vise sig en mulighed for at observere et religiøst forsøg på at neutralisere religiøs pression. Dette skal forstås som en form for "renselse" som f.eks. sker ved kristne udrivelsesprocesser. Da muligheden ikke umiddelbart viste sig blev Michelle Mildwater sat i kontakt med en herboende brasiliansk præst for den oprindelige vestafrikanske *candomblé*-religion⁵. Intentionen var, at der blandt hendes klienter var nogen som kunne være interesserede i at konsultere denne ekspert i traditionel afrikansk religion. Denne mulighed viste sig dog ikke.

Følgegruppe

Der blev samlet en følgegruppe bestående af Niels Kastfelt fra Københavns Universitet, Malene Spanger fra Roskilde Universitetscenter. Anders Lisborg og Trine Mygind Korsby fra Servicestyrelsen. Følgegruppen mødtes to gange og gav feedback på undersøgelsens forløb, og på de første dele af skriveprocessen.

⁵ Religionen *candomblé* fra Brasilien stammer fra omtrent samme område i Afrika, har nogle af de samme guddomme og den herboende *candomblé* præst erklærede sig kompetent til at neutralisere religiøs pression rettet mod personer fra Edo State.

Nigeriansk menneskehandel

Menneskehandel

Det er nødvendigt at præcisere begrebet menneskehandel, før denne undersøgelse kan tage form. Begrebet menneskehandel vil i det følgende støtte an på følgende definition:

” (...) brug af magt eller trusler om magtanvendelse, eller anden form for tvang, bortførelse, bedrageri eller misbrug af magt eller udnyttelse af en sårbar stilling”(CMM 2008: 9). Det indebærer også, at formålet med transport og fastholdelse af det pågældende individ kan karakteriseres som ” at udnytte vedkommende” (CMM 2008: 9)

Definitionen på menneskehandel som indgår i denne rapport, baseres blandt andet på Palermo-protokollen. Dette indebærer primært en illegitim rekruttering samt dækker over tvangsprostitution. Vurderingen af, hvorvidt en person er handlet er dog ikke afhængig af, om personen selv har indvilget i at lade sig udnytte (CMM : 10). Dette er vigtigt, fordi tvang i moderne menneskehandel er et højst tvetydigt fænomen. Nigerianske ofre for menneskehandel oplever for det meste sig selv som migranter og menneskehandelsnetværket som en organisation, der har arrangeret deres migration til Europa (Europol, 2009: 4). Nigerianske ofre for menneskehandel oplever en lang række pressionsfaktorer, vold, trusler om vold, trusler mod familie i Nigeria og trusler om overnaturlige konsekvenser. Ofte oplever de også pres *fra* deres familier. Religiøs pression spiller en rolle i form af trusler om *juju* og edsaflæggelser i Nigeria. Ligesom for andre ofre for menneskehandel spiller håbet om, efter en hård periode, at kunne etablere en højere livsstandard en væsentlig rolle (Monzini 2005: 73).

Religion er særligt relevant som vinkel på dette, fordi religion for disse ofre for menneskehandel bliver en altomfattende optik, hvorigennem det er muligt at artikulere og forstå både forhåbninger om en bedre tilværelse, forpligtelsen mod familien, pression og trusler fra bagmænd. Selv PTSD-symptomer og andre helbredsproblemer bliver gennemgående tolket som resultat af overnaturlige indflydelser.

Nigeriansk menneskehandel

Nigerianerne udgør en af de største grupper af ofre for menneskehandel i Europa, som ender i tvangsprostitution. (UNESCO 2006 :16, Europol 2009:4). Et stigende antal EU-medlemslande er berørt af nigeriansk menneskehandel (Europol 2009:4) og i f.eks. Norge og Italien har denne tendens været særligt tydeligt (Morka 2010, Carling 2005). Ca. 80-90 % af disse nigerianere kommer fra Edo state - flest fra Benin City (Carling 2005:12, UNESCO 2006:23).

Det er vigtigt at nævne at fattigdom fungerer som den primære push-faktor i forbindelse med nigeriansk menneskehandel. (www.centermodmenneskehandel.dk). I Nigeria har overbefolkning, korruption og børnedødelighed et voldsomt omfang, og kan virke som push-faktorer (Carling 2005:7, Morka 2010). Der er en klar tendens i retning af, at menneskehandelsofrene kommer fra udsatte grupper (Europol 2009). Lavt uddannelsesniveau, etnisk og religiøs ustabilitet af borgerkrigslignende omfang og stærkt patriarkalske familiestrukturer er alle faktorer, som kan

sætte kvinder i en udsat og sårbar situation. (Europol 2009:6, Carling 2005:4, Van Dijk e. a. 1999 3.2, 3.3).

Før man således begynder at beskæftige sig med detaljer omkring nigeriansk menneskehandel, er det derfor vigtigt at huske, at nigeriansk menneskehandel ikke forårsages af hverken religiøs pression eller kulturforskelle og heller ikke afhjælpes af, at vi forstår disse forhold. Med undtagelse af efterspørgsel kan de push/pull faktorer, der nævnes i forbindelse med nigeriansk menneskehandel alle relateres til landets ustabile situation (UNESCO 2006: 33, 40). Edo state som er det primære udgangspunkt for menneskehandel er i særlig grad underlagt disse forhold (Van Dijk e. a. 1999: 3.5).

Dette skal naturligvis ikke forhindre os i at arbejde på en bedre forståelse af de mennesker og de sociale problematikker, som nigeriansk menneskehandel præsenterer os for. Men det lægger et perspektiv på, hvad vi bør være opmærksomme på i forhold til nigerianske menneskehandelsofre. Ønsket om et minimum af social sikkerhed er langt vigtigere for at forstå deres handlinger end diverse okkulte kræfter.

Kulturmødet

I kulturmødet mellem nigerianske menneskehandels ofre og socialarbejdere, myndigheder eller andre forekommer en række skæringspunkter og misforståelser. Dette kapitel vil redegøre for nogle generelle træk omkring, hvordan dette kulturmøde opleves af de forskellige aktører.

Troværdighed

Stort set alle de kompetencepersoner, der har at gøre med nigerianske ofre for menneskehandel, har den klare oplevelse, at de fortællinger, som ofrene giver om deres liv har en meget lav grad af troværdighed. Deres fortællinger er upræcise, fåmælte og ofte direkte usande. Der er en række forskellige årsager til at nigerianske menneskehandels ofre ofte ikke fortæller sandheden, når de bliver bedt om at fortælle deres historie. En gennemgående forklaring er frygt, men der kan også være andre grunde.

Dr. Charles Gore er *senior lecturer* i Afrikanske studier ved University of London og en af verdens ledende forskere indenfor Edo- religiøs kultur. Ifølge Dr. Gore er det et generelt kulturtræk i det sydvestlige Nigeria at viden er noget *man kontrollerer* snarere end noget *man spreder*. Hvor en europæisk kultur umiddelbart værdsætter vidensdeling og gennemsigtighed samt betragter hemmeligholdelse som suspekt, så er hemmeligholdelse altså kulturelt meget acceptabelt i Nigeria.

Der findes religiøse selskaber, hvor man sværger ikke at afsløre særlige hemmeligheder og netop dette er et gennemgående træk ved den religiøse pression mod nigerianske menneskehandels ofre. Den handler om ikke at afsløre informationer, der kan kompromittere deres bagmænd.

Advokaten Ann-Cathrin Markussen fra Oslo vurderer, at frykten for voodoo er den største og vigtigste årsag til at nigerianske ofre for menneskehandel fortæller fordrejede og upræcise historier. Der er altså grund til at tro, at denne religiøse kultur omkring hemmeligholdelse spiller en stor rolle i myndighedernes problemer med at opnå troværdige vidneudsagn fra nigerianske ofre for menneskehandel. Denne religiøst motiverede frygt kan være så stærk, at den giver sig udslag i, at menneskehandels ofre fuldstændigt undlader at nævne visse ting for at ikke at få opmærksomhed og således undgå risikoen for at få disse til at vågne og/eller virke (Årsvoll 2009 : 67)

Opsummerende:

Det er vanskeligt at opstille entydige løsningsmodeller for at afhjælpe dette problem. I Holland har man arbejdet sammen med en nigeriansk præst (se CASE 3 kap 6), og man har forsøgt noget lignende i Norge, dog uden videre held. Der kan være nogle bagdøre ind bag disse religiøst motiverede usandheder. Advokat Silje Elisabeth Stenvaag fortæller, at nogen forsøger at omgås den rituelle ed ved at *ændre lidt på virkeligheden*:

”Jeg har nogen gange spurgt dem, hvorfor siger du det? Jeg ved jo, at det ikke stemmer, og så siger hun at ”hvis jeg havde sagt det rigtige beløb, som jeg skylder så kigger voodoo ind. Jeg kan godt sige, at jeg har en madam og, at jeg skylder

hende 25.000, men hvis jeg siger 30.000 Euro, som er det rigtige, så vil voodooen ramme mig” - Netop disse løgne er knyttet til frykten for, at voodooen skal begynde at virke.”

Advokat Silje Elisabeth Stenvaag

Stenvaag gør endvidere opmærksom på, at selvom sådanne uregelmæssigheder fra et etisk synspunkt er ligegyldige, så er de det ikke *fra et retsligt synspunkt*. Retssystemet og dets struktur er baseret på, at man leder efter huller i et vidnes troværdighed for at stadfæste den og i den proces vil disse uregelmæssigheder blive blotlagt og altså anfægte vidnets grundlæggende troværdighed.

PTSD og utroværdige udsagn

En anden væsentlig årsag til, at de nigerianske ofre for menneskehandel ofte fremstår som utroværdige skyldes PTSD. PTSD er den anvendte forkortelse for *Post Traumatic Stress Disorder* og kendes på dansk under betegnelsen posttraumatisk stresstilstand. Dette er en psykisk tilstand, som kan opstå efter voldsomme hændelser af katastrofelignende karakter. Ifølge rapporten ”Stolen Smiles” lider et stort flertal af ofre for menneskehandel under PTSD på et niveau, der kan sammenlignes med krigsveteraner og torturofre (Stolen Smiles: 78). Dette giver sig bl.a. udslag i markant nedsat hukommelsesfunktion og nedsat kognitive egenskaber (Stolen Smiles: 77). Når vi således taler om kulturelle og sociale grunde til, at det er vanskeligt at få troværdige historier fra nigerianske ofre for menneskehandel, er det vigtigt at huske, at mange af dem har PTSD på et niveau, hvor de kunne få lægeerklæring på ikke at være i stand til at gengive virkeligheden.

Opsummerende:

I overensstemmelse med Stolen Smiles-rapporten, anbefaler de fleste af de politifolk, advokater og socialarbejdere, som har været interviewet i undersøgelsen at væbne sig med tålmodighed. Der er generelt enighed om, at tid i trygge rammer får PTSD symptomer til at lægge sig.

Troværdighed og Social kontekst

Nigerianske ofre for menneskehandel lever på en social scene, som er karakteriseret af hårdt pres fra myndigheder og internt pres for at fastholde menneskehandelsofre i udnyttelse, men samtidig eksisterer der en relativt høj grad af social bevægelighed indenfor denne lukkede kontekst. De fleste ofre for menneskehandel har en horisont, hvor det er muligt indenfor et par år at tilbagebetale deres gæld og dermed reel mulighed for selv at kunne tjene penge på andres prostitution. Dette konkurrenceelement skaber naturligvis spidse albuer og hårdt spil ofrene imellem. Ifølge Birgitte Ellefsen, lektor ved politihøjskolen i Oslo, opleves madammen ofte som en ven, der støtter menneskehandelsofrene i at skabe sig et økonomisk eksistensminimum og i relation til dette projekt opfattes myndighederne ofte som en fjende.

Der er dog også tale om en social kontekst, som er præget af mistillid både indadtil og udadtil. De nigerianske menneskehandelsofre møder ofte myndighederne med en stor mistillid. Denne iboende mistillid har de med sig fra hjemlandet, og det er en udbredt strategi blandt madams at forstærke denne mistillid overfor både myndigheder og socialarbejdere.

Denne altomfattende mistillid kan give udslag i utroværdige udsagn på flere måder. Man kan f.eks. give en tilpasset historie som led i en overlevelsestrategi, der handler om at skaffe sig de

mest basale livsnødvendigheder. Men mistilliden kan også give udslag i historier, der handler om at afprøve eller vurdere den person man sidder overfor, mener Birgitte Ellefsen;

”De nigerianske ofre for menneskehandel har lav tiltro til nordmænd. Det, at du ikke selv er afrikaner eller kommer fra Nigeria, bliver ofte diskvalificerende, fordi de tænker på os som helt anderledes. Og hvis du endda kommer fra myndighederne, om det så er politiet eller immigrationsmyndighederne, så vil de aller fleste ikke åbne sig og vise tillid. Vi vil sige, at de lyver, men de kalder det ikke selv at lyve. Ofte når de begynder at tænke, at de kan stole på dig, så vil de afprøve dig for at se, om de kan stole på dig.”

I: Hvordan gør de det – kan du tænke på nogen eksempler, hvor du har set det?

”De vil bringe forskellige emner op for at se, hvordan du reagerer, bare for at tjekke, hvordan din reaktion er og for at se, om du har nogen forståelse. Men i udgangspunktet vil de ofte tænke, at du har ingen forståelse og viden. Dem, jeg har mødt, vil præsentere dig for fakta som ikke passer for simpelthen for at se om du opfatter dette. Dette er snarere en afledningsmanøvre for at komme ud af situationen.

Birgitte Ellefsen, Lektor ved politihøjskolen i Oslo

Opsummerende:

Disse kommunikationsvanskeligheder har ført til andre måder at interagere med nigerianske menneskehandels ofre på - både blandt NGO'er og politi. Disse instanser arbejder i mange tilfælde med reviderede afhøringsmetoder, bl.a. i form af forberedende samtaler evt. med kulturformidlere, og i nogen tilfælde benytter man kristne præster til at forsøge at imødegå religiøst begrundet utroværdighed. (se kap 6 og 7).

Da mistillid er en væsentlig grund til den lave troværdighed er *tillidsskabelse* et vigtigt projekt for alle involverede. Dette implicerer at man investerer den nødvendige tid i at oplyse om, hvordan systemet fungerer, at man formidler tillid ved at understrege relation og netværk til andre aktører samt at man bruger den nødvendige tid til at etablere et tillidsfuldt forhold. (se kap 7).

Identitetstab

Ifølge Michelle Mildwater oplever næsten alle tvangsprostituerede nigerianere en identitetskrise. Deres personlige værdighed angribes. Mildwater forklarer, at de gennemlever ”et massivt tab af uskyld” og at nogen reagerer på dette ved at udvikle en kynisk vildskab. Kristendommen spiller en væsentlig rolle i dette identitetstab. Kvinderne oplever sig som besmittede og føler ofte en uoverstigelig kløft i forhold til deres tidligere forhåbninger om at indgå i samfundet som en almindelig gudfrygtig hustru, mor eller datter. Dette forklarer Michelle Mildwater således:

”Quite a few of the women that I have had in therapy have at some point said, “I know now, I am not just a prostitute I am more myself, I had forgotten that I was always more than just a prostitute. As a child of God, I have always been more than that.”

Michelle Mildwater, HopeNow

Socialantropolog Sine Plambech anbefaler i denne forbindelse at arbejde med hvilke identiteter disse personer tildeles som udgangspunkt for samtaler med dem. Ifølge Plambech mødes disse mennesker ofte med identitetsdefinitioner som ikke er deres egne, men derimod med en underliggende definition af disse mennesker som *prostituerede*, som *ofre for menneskehandel*, måske som *kriminelle*, *illegale etc.* Disse definitioner er måske i nogen udstrækning uundgåelige, da de jo indgår i det operative formål i mødet med dem. Plambechs pointe er dog, at dette ikke er deres egen identitet. De identificerer sig snarere i forhold til deres familie og hun anbefaler, at man prøver at møde dem på denne bane, ”at møde dem som døtre, mødre, søstre og migranter.” (Plambech). Psykoterapeuten Trine Bille fra Procenteret i Oslo bekræfter Plambechs pointe og understreger, hvor vigtig en rolle netop familierelationer spiller i nigerianske menneskehandelsofres personlige identitet.

Religiøs pression

Traditionel religion i det sydvestlige Nigeria er karakteriseret af, at mennesket indgår aftaler med et galleri af guder og mindre overnaturlige væsener for at sikre sig deres støtte i livet. Der er afvigelser folkeslag imellem, men der findes også klare fællestræk. I forbindelse med menneskehandel er sagen dog, at næsten alle handlede vestafrikanere kommer fra samme etniske gruppering nemlig edo/bini-folket. Edoerne har en række guder såsom overguden *Osanobua*, flodguden *Olokun*, jernguden *Ogun* og tordenguden *Isango*, spådomsguden *Orunmila*, tricksteren *Esu* samt vandets gudinde *Mamy Wata*, og ligesom mange andre steder i Vestafrika gives stor opmærksomhed til en række lokale guder og gudinder typisk knyttet til floder eller bjerge. Edoerne har endvidere en hellig konge, *oba'en*, der er forbundet med flodguden *Olokun*. Det er en patriarkalsk kultur, hvor respekten for de ældre og dyrkelsen af forfædrene fylder meget. (Se Bradbury 1957: :52 ff)

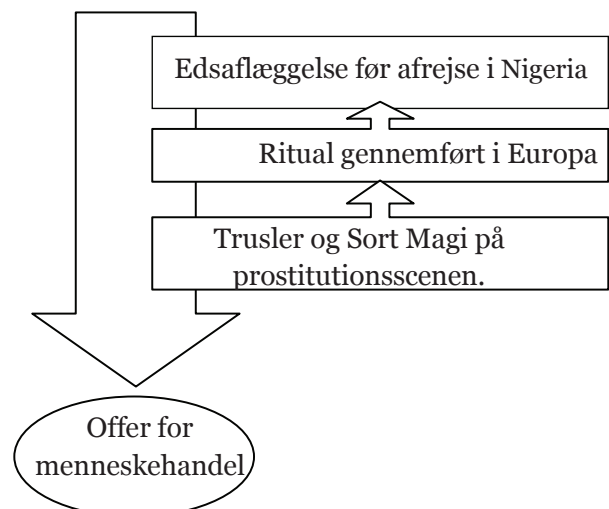
Religion i Nigeria er præget af en meget skarp modsætning mellem de traditionelle religioner og den fremstormende evangeliske kristendom, som har overtaget den europæiske dæmonisering af de indfødte afrikanske religioner. Via denne dæmonisering indskrives evangelismen den traditionelle religions guddomme i sin virkelighed som værende dæmoner eller sågar Djævelens håndlangere. Dette er grunden til, at mange ofre for menneskehandel er kristne samtidig med, at de tror på traditionelle guddomme. Dr. Aghatise beskriver det som en lagdeling; Kristendommen er det øverste lag, det lag som man kan være bekendt. Den traditionelle nigerianske religion er det nederste lag som stadig findes, men som man ofte er mindre tilbøjelig til at vedkende sig åbent.

I dette kapitel behandles den religiøse pression, som nigerianske ofre for menneskehandel oplever. Religiøs pression mod ofre for menneskehandel kan opdeles i tre niveauer.

1. Et ritual i Nigeria (Redegørelse af dette er dog behæftet med et stort antal ubekendte)
2. Opfølgende ritual i Europa
3. Trusler og magi på prostitutionsscenen.

Religiøs tvang

De to sidste niveauer inddrages for at lægge en optik på edsaflæggelsen i Nigeria, hvor denne opretholdes som grundlag for tvang. Pressionen har altså retning fra Nigeria mod Europa, men den begrebsliggørelse, som skaber pressionen går i modsat retning, og går således fra Europa mod Nigeria. Dette er dog et helt generelt træk ved menneskehandel med henblik på tvangsprostitution at både tvangselementet, misbrug og udnyttelse indfinder gradvist sig på vejen mod destinationen (Monzini 2005: 80).

Om edsaf­læg­gelser

De edsaf­læg­gelser, som finder sted før de handlede personer forlader Nigeria, er kernepunktet i den religiøse frygt, som de senere kommer til at leve med.

Denne edsaf­læg­gelse er et ritual, hvor offeret typisk selv indgår. Personen som indgår aftalen vil typisk skulle give hår, kønshår, negle eller evt. menstruationsblod. Disse kropsdele kombineres typisk med bøjede metalstykker, sæbe, kolanød og/eller elementer, der kan henvise til edsoverholdelse⁶ og evt. erotisk tiltrækningskraft (Carling 2005:14). Disse elementer lægges i en pakke, der bliver tilbage i den helligdom, hvor edsaf­læg­gelsen er foregået. Dette gøres for at sikre, at guddommen har magt over en eventuel aftalebryder. Til tider foretages også små snit i huden, hvorigennem der gnides medicin ind i kroppen, for dermed at sikre forbindelsen mellem helligdommen og personen.

De ritualer, som menneskehandels­ofrene gennemgår før afrejsen kan have en række formål for øje. Eksempelvis kan nævnes:

- At bringe dem lykke på rejsen og indbringende ophold.
- At fastholde dem på den gæld de pådrager sig i forbindelse med rejsen fra Nigeria.
- At indsætte dem i et lydighedsforhold til deres Madam
- At sværge dem til tavshed.

Hvilke konkrete ritualer er der tale om?

Der kan ikke gives et entydigt billede af de ritualer, der udføres i Nigeria. Den hidtil grundigste undersøgelse på området "Een scheen van voodoo" (Van Dijk oa. 1999) påpeger, at der ikke er tale om en enkelt systematiseret praksis i Edo State. Van Dijks case, *Monday* beretter om en historie, hvor de religiøse sammenhænge fremstår som næsten tilfældigt arrangeret af bagmandskontakten John. I begyndelsen har kvinden Monday indgået frivilligt i disse ritualer, men hen af vejen bliver det intimiderende aspekt gradvist stærkere (Van Dijk e.a. 1999 5.2). Helge Årsvolls undersøgelse af religiøs pression mod nigerianske menneskehandels­ofre i Norge viser heller ingen klar systematik i edsaf­læg­gelserne, og af de to ofre for menneskehandel, som er interviewet i forbindelse med nærværende undersøgelse, havde kun den ene af disse informanter gennemgået et ritual.

Kompetencepersoner med grundigt kendskab til vestafrikansk religion, såsom Dr. Aghatise og Pastor Tom Marfo (Se Appendix I) antyder, at disse ritualer kan være direkte uautentiske, dvs. at de er opfundet af bagmænd til lejligheden med det specifikke formål at intimidere offeret. Det er dog ikke klart i hvilken udstrækning dette er tilfældet, og der må da tages udgangspunkt i, at alle ritualer i forbindelse med menneskehandel i hvert fald *opleves* som autentiske for offeret. Dr. Aghatise henviser til et kendt edo- ordsprog, som siger "når du peger på nogen, peger tre fingre på dig." Hermed menes, at skadelig magi også skader udøveren. Både Pastor Marfo og Dr. Aghatise mener, at ritualer kan være bevidst uautentiske, for at bagmændene derved kan undgå de overnaturlige konsekvenser som kan følge af at udføre rigtig magi. Dr. Aghatise mener endvidere, at der er en stigende tendens til, at sådanne uautentiske ritualer udføres af menneskehandlere med det formål at intimidere offeret.

Det er dog stadig vigtigt at understrege, at mange ritualer er autentiske religiøse handlinger jf. Edo-gruppens religiøse optik. Disse ritualer ligner almindelige aftaler mellem to parter, der på normal nigeriansk vis indstiftes via en religiøs autoritet. Dette kan sammenlignes med en

⁶ Jernstumper regnes for bindende via deres forbindelse til guden Ogun (Hallgren 1991: 36)

kontraktunderskrivelse i Danmark, hvor parterne gensidigt forpligtes med en underliggende og eksplicit trussel om retsforfølgelse.

Hvordan opleves ritualer ?

Der er modstridende oplysninger om, hvordan disse ritualer opleves. Nogle kompetencepersoner beskriver ritualerne som skræmmende dystre optrin med traumatiserende overgreb, blodige ofre, etc. Andre beskriver ritualer i Nigeria som en dagligdagshændelse og som tenderende til en hyggelig social handling, der først senere er blevet opfattet som tvang. I realiteten behøver de beskrevne elementer ikke at fremtræde unormale eller dæmoniske i den nigerianske kontekst. Et påbud om hemmeligholdelse er som nævnt meget normalt i Nigeria (se kap 3). At aftaler indebærer et klart magt- og afhængighedsforhold, er heller ikke unormalt i en kultur som edo-kulturen med meget klare hierarkier og hvor det ikke er unormalt at indtræde i et såkaldt gældssalveri i en periode af sit liv (Babatunde: 167). At lave små snit i huden er også ganske almindeligt f.eks. i forbindelse med helbredelse (Van Dijk: 5.3.1), ligesom ofringer af høns eller småkvæg også anskues som dagligdags fænomener. Selv rituel indtagelse af blod fra et offer opfattes ikke nødvendigvis som mere dæmonisk og "voodoo"-agtigt end f.eks. indtagelsen af Jesus kød og blod i en dansk nadver. Blandt de cases, som præsenteres af Van Dijk og Årsvoll samt denne undersøgelses cases findes der ingen klare eksempler på oplevelser af edsaflæggelse i Nigeria som dæmonisk og/eller direkte intimiderende (Van Dijk 1999: 5.4). En af Årsvolls informanter beskriver:

"Vi måtte ha med oss en hane som skulle ofres. Hjertet ble tatt ut og ofret til Olokun. Jeg måtte gi negler og hår fra hode, armhuler og kjønn til henne jeg skyldte penger. Dette kunne ble brukt om jeg ikke betalte tilbake slik jeg skulle. Deretter gikk vi gjennom ritualer og formulerte innholdet i pakten innfor Olokuns tilstedeværelse: jeg skal få hjelp til å reise til Italia. Der skal jeg om nødvendig prostituere meg for å tjene inn pengene jeg skylder for reisen, og om jeg ikke betaler innen ett år, vil jeg bli rammet af ulykker og kanskje død. (...)Jeg ble også skåret i med kniv. Jeg gav blodet mitt frivillig. Det var ingen som tvang meg til å gjøre dette."
(Årsvoll:41)

Det er således først i forbindelse med menneskehandel, at disse "normale" elementer af Edo-religionen antager karakter af overgreb. Eksempelvis i forbindelse med, at en madam opbygger et trusselsbillede og medmed kommer ritualer til at antage en truende karakter. Dette støttes også af, at de nigerianske ritualer ofte ikke er tilstrækkeligt for at fastholde menneskehandelslovene i prostitution, hvorfor tvangen i nogle tilfælde intensiveres med opfølgende intimiderende ritualer og midler efter ankomsten til Europa.

Hvilke kræfter aktiveres i ritualer?

Ritualerne er ofte knyttet til flodguder f.eks. *Olokun* (Årsvoll, 2009 : 41), men kan også knytte sig til andre elementer af den traditionelle religion. Det er meget bemærkelsesværdigt, at de guddomme der aflægges ed til ofte er kræfter, som skal *forebygge antisocial adfærd*. Jernets gud *Ogun*, som ofte forekommer i disse edsaflæggelser, er en vogter af sandhed der straffer løgn og bedrag (Babatunde: 101, Hallgren 1991: 36). Gudinden *Aiyélála*, som i særlig grad straffer edsbrydere, spiller en vigtig rolle i edsaflæggelserne (Awolalu 1986). I et samfund, der er så hæmmet af korruption og ustabilitet som det nigerianske samfund er, ses der en tendens i retningen af, at man dyrker disse guddomme som har karakter af autoritet og dermed medvirker til at opretholde civil orden. Der er eksempler på, at man påkalder *Aiyélála* for at få tyvekoster til

at dukke op igen (Akhilomen 2006). Og i juni 2010 påkaldte *obaen* bla. *Aiyélála* og *Asigidi*, mod bevæbnede bander, hvilket umiddelbart forbedrede sikkerhedssituationen i Edo state (Egunyanga 2010). Det bemærkelsesværdige er, at præcis de præsteskaber, der fungerer som lovopretholdende samfundsstøtter i Nigeria, findes som afsender på trusselsbreve til vidner i menneskehandelssager i Norge og Danmark. Advokat Ann-Cathrin Markussen har set trusselsbreve fra *Asigidi*. Ydermere modtog hovedvidnet i Mary-sagen trusler via brev og sms angiveligt afsendt fra et *Aiyélála* -tempel i Benin City.

Hvem udfører ritualer?:

Interviews med menneskehandelsofre, og med Patricia Akinyemi fra Procenteret antyder, at navnet *Aiyélála* er kendt af de fleste nigerianske menneskehandelsofre i Danmark og Norge. Disse ofre for menneskehandel nærer som oftest voldsomme dæmoniserede forestillinger om, at gruppen udfører kannibalistiske ritualer etc. Mildwater, som har et personligt kendskab til mange af de involverede ofre vurderer, at Marys gruppe som helhed var forbundet med et *Aiyélála*-tempel i Benin, og Mildwater forklarer, at hun ser klare indikationer på en direkte forbindelse mellem *Aiyélála*-præsteskabet og det kriminelle netværk. Dr. Agathise og Dr. Charles Gore fra SOAS i London mener, at *Aiyélála* er et navn, der primært bruges som intimidering. Ifølge Dr. Gore er *Aiyélála* kendt og frygtet i Sydvestnigeria fordi hun efter sigende ikke kun rammer edsbryderen, men også dennes familie. At henvise til *Aiyélála*, siger Dr. Gore, er som at tage det værste skræmmebillede frem ⁷.

Det er dog ikke afklaret, hvordan grupper som *Aiyélála* kan optræde som afsender i trusselsbreve i menneskehandelssager. Måske er der tale om falske afsendere på disse trusselsbreve, eventuelt i form af, at menneskehandlere har udnævnt sig selv til *Aiyélála*-præsteskab for at opnå en skræmmende effekt. Der kunne også være tale om undergrupper eller enkeltpersoner indenfor disse religiøse grupper, der har affilieret sig med menneskehandlere eller der kan være tale om en skjult dagsorden i disse grupper. Måske er forklaringen, at menneskehandel i Edo State ganske enkelt ikke opleves som noget kriminelt og som derfor kan sanktioneres af lovopretholdere såsom *Asigidi* og *Aiyélála*. På den ene side er der utvetydige efterretninger om, at edsaflæggelser kan være helt almindelige kulturelt legitime handlinger, og på den anden side har NAPTIP bla. i forbindelse med det hollandske politis *Operatie Kolvis* (se kap 6) retsforfulgt ”juju-præster” for at være direkte involverede i menneskehandel (Ebegbulem 2009, Babandede 2010).

Det er vanskeligt at danne sig et klart billede over den skitserede problematik fordi traditionel religion bliver associeret med menneskehandel og prostitution, samt at de destruktive kræfter ofte opleves som en voldsom identitetskrise for menneskehandelsofrene (se kap 3). For rigtigt mange ofre står den radikale evangeliske kristendom med dens dæmoniserende optik på traditionel religion som en vej ud af denne krise. Derfor kan det være vanskeligt at se, i hvor høj grad menneskehandelsofrenes nuværende situation farver gengivelsen af det oprindelige ritual. Et tidligere offer for menneskehandel forklarer således:

“Before I was trafficked, the trafficker they took me to a place and they said to me if you are caught by the police and you say anything to the police ”let the river take you”. They used the river to swear it in different ways. Let the river take you. You will die and so on. But now I have said everything to the police, that is when I believe God more, that it doesn't exist.”

Tidligere offer for menneskehandel, DK

⁷ Personlig kommunikation med Dr. Charles Gore

Hvis religiøs pression skal imødegås må det være vigtigt at skabe et klarere billede af hvem som udfører disse ritualer og med hvilken bagvedliggende motivation. Er der tale om menneskehandlere eller lokale præster som evt. ikke selv er klar over, hvad de deltager i? Hvilken forbindelse eller grad af integration er der mellem kriminelle bagmænd og legitime religiøse ledere? Det er vigtigt at finde svaret til disse indtil videre ubesvarede spørgsmål for at afhjælpe de væsentligste problematikker indenfor religiøs pression.

Om ritualer i Europa

Hvor det i Nigeria er uklart i hvor høj grad ritualerne udføres af bagmænd med henblik på menneskehandel er det imidlertid klart, at ritualer i Europa udføres af menneskehandlere med det klare formål at intimidere offeret (Carling 2005: 14). Maya Brenna Nielsen laver socialt arbejde for ROSA –projektet i Oslo. Hun forklarer følgende om forskellen på edsaflæggelsen i Nigeria og opfølgende ritual i Europa:

”Det er en traditionsvoodoo, som på en måde ikke er nogen *big deal*. Der er præsten, forældrene og madammen - alt er vældigt hyggeligt, men mange fortæller, at når de forlader Nigeria, så er der et nyt voodoo ritual, måske på et hotelværelse eller i en lejlighed i Italien eller hos madammen. Dette er en ny aftale. Nu kommer truslerne, nu kommer de 50.000 euro på bordet. Der bliver knyttet an til, at vi har jo en voodoo i Nigeria og nu har vi også een her – dobbelt så stærk. Denne senere voodoo er værre og mere skræmmende.”

Maya Brenna Nielsen, ROSA Projektet, Oslo

Ritualet i Europa har altså tvang og intimidering af offeret som formål og ændrer den optik hvorigennem ritualet i Nigeria kan ansues. Edsaflæggelsen i Nigeria kan opleves primært som lykkebringende og som en gensidig pagt der også forpligter madammen og som måske bliver ugyldig hvis løftet ikke indfries. Dette kan naturligvis resultere i, at pågældende ikke er samarbejdsvillig, og der bliver så brug for en stærkere tvang. Advokat Ann-Cathrin Markussen fra Oslo fortæller, at hun har hørt om disse ritualer i enkelte tilfælde:

”Det virker på mig som om der var tale om en skræmmesituation, hvor bagmændene brugte dette som en måde at få pigerne gjort villige at arbejde, for disse piger var gennemgående stædige og fighede tilbage mod deres madam”.

Advokat Ann-Cathrin Markussen

Der er således belæg for at antage, at ritualer i Europa kan appliceres i de tilfælde hvor vedkommende ikke accepterer sin position og/eller eventuelt der, hvor pressionen ikke føles stærkt nok alene ud fra det nigerianske ritual.

Religiøs pression på prostitutionsscenen

Mange ofre for menneskehandel oplever et voldsomt pres på prostitutionsscenen, som knyttes til edsaflæggelsen i Nigeria og dette skaber den religiøse pression.

Verbale Trusler

Skænderier, ukvemsord, og vold er udbredt. Ifølge Maya Brenna Nielsen og Advokat Gro Wildhagen er truslen om voodoo gennemgående. Således forklarer Maya Brenna Nielsen:

”Husk på at du har sværget en ed, og at vi har alle disse kropsdele i templet hos voodoo præsten.” Dette er helt klart gennemgående, hvis de ikke arbejder, så kommer truslen om voodoo.”

Maya Brenna Nielsen, ROSA Projektet, Oslo

Ligesom i tilfældet med ritualet i Europa viser disse verbale trusler tilbage til det oprindelige ritual i Nigeria, og er derved med til at skabe tvangen. Disse trusler står ikke alene, men følges af vold, fornærmelser, trusler mod familie samt trusler om sort magi udført af madammen selv. Dette kaldes for *remote control*. Begrebet vil i det efterfølgende blive gennemgået.

Remote Control

Der er blevet spekuleret på, om de små plastikposer, som politiet fandt i Marys lejlighed er knyttet til specifikke personer ligesom det er tilfældet med de pakker, som typisk laves under edsafklæggelser i Nigeria. Dette kan ikke udelukkes, men det er iøjnefaldende at disse magiske remedier/poser indeholdt *forskellige ting* så som aske, pulver, piller, jord, frugtdele, en kauriskal, en hængelås, etc. Hængelåse kendes endvidere også fra italienske efterforskninger (Prina 2003 1.3). Hvis poserne var knyttet til enkelte personer skulle man forvente et mere ensartet indhold og, at elementer såsom hår og negle ville være repræsenteret i hver enkelt af poserne. Rachel (anonymiseret), som er tidligere menneskehandelsoffer fra Nigeria blev under et interview vist billeder fra politiets arkiv. Hun fortæller, at der er tale om forskellige magiske remedier med forskellige formål:

“These powders - I can not really see on these pictures what they are for. But what I know is that they are for different kind of things. They are for luck for escaping police, for being invisible, protecting you from diseases. Getting a lot of luck, good business, good money. Some of them you need to use when you are showering, you need to use the soap. One of them looks like soap, black soap. They will tell you that you need to shower with it before you go to work and meet a customer”

Rachel, Tidligere offer for menneskehandel, DK

Som påpeget af Niels Kastfelt, Lektor ved TEO afdelingen på Københavns Universitet i forbindelse med politiets undersøgelse af sagen, er det væsentligste af disse formål at udøve *remote control*. Dette vil sige, at kontrollere andre mennesker og f.eks. påføre dem skade, hvis ikke de gør, som der bliver sagt. Rachel gav en bemærkelsesværdigt præcis beskrivelse af denne religiøse praksis. Hun beskrev nogle af genstandene fra Marys lejlighed som et ”shrine”, dvs. en slags helligdom. Man skulle dyrke (oversat fra det engelske to *serve*) denne helligdom nøgen og med de forskellige remedier på politiets billeder. Det tidligere offer for menneskehandel, Rachel, forklarer begrebet remote control således:

“This is the remote control [*hængelåsen*]. So all this [*andre juuposer*] is used to worship the remote control, to serve it and make it wake up. These things go together in the remote control and with some alcohol. She has to open the bag, put the pepper seed in her mouth and chew it. It is very hot and while she is chewing, there may be more things in here [*de andre juuposer*] that she has to add to it. So as she is chewing it, she will be making some prayers in it, calling a girl name,

whatever girl she wants to pray on. Probably because she feel that the girl is out of line, and she feels that she need to do some kind of ritual, some sacrifice, some remote control, to remote her and put her on track, so she doesn't loose control. This is the main thing here [*hængelåsen*] for at the end she has to spit what she is chewing on it. She has to make a lot of wishes in the process, and when she is done with it then she will add some alcohol and spit on it . ”pffff [*puster*]. I say so – one...”, ”pffff [*puster*]- two...”. So maybe she was told to do it three times or seven times. She know how many times for different destructions⁸. And you can see it is stained and dirty because of the pepper. She has put pepper on it many times. She is making wishes and doing this in one of the girls name, she is remoting, trying to remote one of the girls. She does it also with the alcohol because in this belief the alcohol is very hot, it is the waking spirit. The hot power that can wake up the sleeping dog. It is waking up the spirit in this thing [*hængelåsen*]. There is a spirit in this thing. You can not see it. A normal person cannot see it only people who believe in it. The spirit in it can be *Esu* or *Ogun* or *Orunmila*, the god of luck and *Mamy Water* also a god of luck. So it can be an remote control from different idols names”

Rachel, tidligere offer for menneskehandel, DK

Således understreges det, at denne praksis skaber en voldsom frygt blandt nigerianske menneskehandels ofre, og at negative oplevelser i deres meget usikre livssituation meget let vil tilskrives praksis af denne type. Der ligger dog også en dobbelthed i denne religiøsitet. Marys religiøse praksis har nemlig tydeligvis ikke *kun* handlet om at intimidere offeret, men også om at skaffe held, indtjening og beskyttelse. Denne dobbelthed, modsvars af relationen mellem madam og offeret for menneskehandel. Dette er en relation, som ikke kun er en fjendtlig udnyttelse, men som af mange menneskehandels ofre opfattes som venskabelig. Ifølge Michelle Mildwater mødte man i første omgang Mary som en positiv person og som en hjælper for de kvinder, der i realiteten var udnyttede. Mildwater beskriver det psykologiske spil som meget komplekst. Hun betegner det som en form for Stockholmsyndrom. Dette syndrom dækker over en psykisk tilstand, hvor ofre for overgreb, kriminalitet eller som i dette tilfælde, menneskehandel, udvikler sympati og solidaritet med deres overfaldsmand/bagmand. Dette er en meget kompleks problemstilling, hvor multiple faktorer så som eksempelvis familiefølelse overfor slægtninge i Nigeria spiller ind. Religion er velegnet i denne sammenhæng fordi religion er et system, der i høj grad kan kanalisere modstridende følelser, som f.eks. frygt/vrede og respekt/venskab.

Opsummerende:

Blandt menneskehandels ofre findes en række religiøse praksisser. Nogle af disse er direkte forbundet med menneskehandel såsom *remote control*, mens nogle af disse ritualer først udføres efter ankomsten i Europa. De tidligere omtalte edsaflæggelser i Nigeria ser ikke ud til altid at være sigtet mod tvang i første omgang. Via ritualer i Europa og trusler fra madams tillægges edsaflæggelsen i Nigeria en anden optik, og det er netop denne som udgør det tvingende element. Også *remote control* er knyttet til Nigeria. Der er tale om nigerianske guder og en praksis, som formodentlig er knyttet til specifikke templer. I Marys tilfælde er der tale om en bagmand, som er (eller foregiver at være) direkte knyttet til en specifik kult i Nigeria. Den magiske praksis som Rachel beskriver kunne således være knyttet til Marys families gudinde *Aiyélála*, som er en af de vigtigste guddomme i edsaflæggelse, og som kvinderne i Marys gruppe har aflagt ed til. Den

⁸ *Destructions* - formodentlig en måde at sige ”en magisk praksis som påfører nogen skade”

religiøse pression som har eksisteret i Marys gruppe ser således ud til at have skabt et trusselsbillede, der fremstår stærkere end de cases der refereres af Årsvoll og Van Dijk (Årsvoll 2009 Van Dijk e.a 1999).

Der kan på baggrund af ovenstående afsnit understreges følgende pointer i Mary-casen:

- 1) Der er indikationer på et sammenfald mellem menneskehandelsbagmænd og den religiøse autoritet i Nigeria, som med andre ord forestod edsaflæggelsen. Edaflæggelsen kan derfor have været stærkt intimiderende og ikke altså bare en "hyggelig" traditions-voodoo.
- 2) Der er tale om *Aiyélála*, en af de farligste og mest frygtede guddomme, som overvåger edsaflæggelser.
- 3) Det ser ud at Mary via sin *remote control* kunne aktivere *Aiyélálas* destruktive kraft direkte i København.

Det er også værd at bemærke at hovedvidnet, Sheila ikke aflagde nogen ed førend hun forlod Nigeria. Hun ser altså ud til at have været det svage punkt i Mary-gruppens kontrolsystem.

Generelt ser det ud til, at tvangen begrebsliggøres *fra prostitutionsscenen* hvor der ofte refereres til edsaflæggelsen i Nigeria. Dette er en enkeltstående handling, som er langt væk både i tid, afstand og social kontekst og som kan italesættes som tvang. Dette er vigtigt fordi den religiøse begrebsdannelse på prostitutionsscenen ikke kun handler om de tidligere trin i den religiøse pression. Den producerer en religiøs oplevelse af stort set alle tildragelser i menneskehandel-ofrenes liv, helbredsproblemer, psykiske bivirkninger af prostitution etc. Det religiøse verdensbillede som helhed kommer da til at underbygge den tvang der udøves, fordi alt med- og modgang kan tolkes som resultat af om man har underkastet sig eller om man har gjort guddommen vred. PTSD symptomer forstås og opleves ofte i religiøse termer, hvilket giver denne religiøsitet en oplevelses-side, der skaber en høj grad af uimodsigelighed.

Andre former for pression

En del af årsagen til at nigerianske ofre for menneskehandel tillægger religion så altoverskyggende betydning er, at de kommer fra lag i det nigerianske samfund, hvor religion stadig er nært knyttet til alle aspekter af livet. Dette kapitel belyser to emner, som i særlig grad har indflydelse på menneskehandelsofrene situation og som er forbundne med religion; nemlig familieforhold og psykisk pression.

Familie pression

Familie spiller en central rolle i forbindelse med nigerianske ofre for menneskehandel. Rekrutteringen går ofte gennem familienetværk, og ligesom i Marys tilfælde kan familiemedlemmer endda udgøre det kriminelle netværk (Monzini 2005: 121, 117). I casen om Sheila, der vidnede mod bagmændene, er der eksempler på trusler mod hendes familie, og der er i det hele taget mange eksempler på, at familien kan spille en rolle enten direkte som bagmænd eller som en pressionsfaktor via familiens forventninger om økonomisk støtte. Familieforhold kan således indgå i menneskehandel på flere måder. Mange kompetencepersoner giver udtryk for, at pression fra familien spiller en meget central rolle i at fastholde menneskehandelsofre i prostitution. Enkelte fagpersoner på området såsom Sine Plambech, Maya Brenna Nielsen og Birgitte Ellefsen indikerer endvidere, at familiepression kan betyde mere end religiøs pression. Der er en tendens til, at dette element er det sidste som afdækkes i den proces, hvor et offer for menneskehandel arbejder sig frem mod at fortælle sin rigtige historie. Dette er vigtigt, fordi at det kan forårsage en overeksponering af det religiøse element, og dermed også en overeksponering af edsaflæggelserne.

Familieforhold kan altså spille en rolle i at fastholde en person på en række forskellige måder. Dette kan være:

1. Bagmænd opfattes med familie-begreber.
2. Trusler mod familie
3. Direkte pres fra familien i Nigeria mod OMH

Disse vil i de følgende afsnit blive gennemgået.

Bagmænd opfattes med familie-begreber.

Edo-kulturen er særdeles patriarkalsk og hierarkisk funderet. Ifølge Bradbury finder man en herre/tjener-terminologi i de nærmeste familierelationer (Bradbury 1957: 29). Dette kan måske give os en forståelse af, hvorfor unge edo-kvinder så let bliver lokket ud i disse tvivlsomme migrationsprojekter. Det er ganske enkelt normalt og familiært at indgå i en stærkt hierarkisk afhængighedsrelation. Mange kompetencepersoner kender udmærket dette sammenfald mellem familiaritet og autoritet. Advokat Silje Elizabeth Steenvaag og Lektor Birgitte Ellefsen beskriver hvordan familiaritet og autoritet synes at falde sammen når man f.eks. tiltaler sin bagmand som "mor", "tante" eller lignende. Dette tillader naturligvis at inddrage andre følelser såsom kærlighed og loyalitet, og således bliver der tale om en følelsesmæssig dobbelthed, som påpeget af Michelle

Mildwater (se kap 4). Omtalen af udnyttelse som en familierelation kan endvidere understøttes ved at anskue det omgivende samfund som fremmed, uforståeligt eller direkte fjendtligt.

Trusler mod familie

Familien fylder utroligt meget for de fleste nigerianere. Som det var tilfældet med kvinden Sheila, der skulle vidne mod Mary, fremsætter bagmænd ofte trusler mod menneskehandelsfrenes nærmeste familie i Nigeria. Det kan både være trusler om vold og om overnaturlige angreb. Brugen af overnaturlige trusler er bl.a. effektiv fordi virkekraften af dette magtmiddel potentielt kan stilles i relation til hvad som helst. Der er en generel tendens til, at sygdom, uheld eller problemer i familien tilskrives overnaturlige kræfter typisk med udgangspunkt i en edsaflæggelse. Menneskehandlere spiller aktivt på dette element. I nogle tilfælde kan truslen om *Aiyélálas* vrede være vendt mod familien, fordi netop denne gudinde er kendt for ikke kun at straffe aftalebryderen men også dennes familie⁹. I andre tilfælde har familien simpelthen deltaget i en edsaflæggelse, og står derfor også til ansvar overfor en potentielt straffende guddom.

Der kan opstå en meget uheldig kommunikationssituation overfor familien, som kan medvirke til at fastholde pågældende i denne situation. Familien befinder sig fysisk i Nigeria. De er religiøst forpligtet på en potentielt farlig ed, men nærer samtidig store (ofte urealistiske) forhåbninger om den indtægt, som deres slægtning vil kunne generere i Europa. Måske ser datterens "migration" og edsaflæggelsen helt normal ud fra dette synspunkt og der kan forekomme elementer af benægtelse. Menneskehandelsofferet befinder sig i Europa og er underlagt trusler, traumatisering og en intens begrebsliggørelse af edsaflæggelsen i Nigeria. Denne udgør ikke kun en trussel mod hende selv, men også mod hendes familie. Endvidere er hun i en stærkt hierarkisk undergiven position i forhold til familiens ældre medlemmer. Denne situation gør det meget vanskeligt for personen i Europa at forklare sagens sammenhæng til familien.

Direkte pres fra familien i Nigeria mod ofre for menneskehandel.

Birgitte Ellefsen, lektor ved Politihøjskolen i Oslo gør sig følgende erfaring vedrørende sammenhængen mellem menneskehandel og familiære relationer:

"Ofte er hele familien i Nigeria involveret i dette. Måske har faren eller moren sagt, at du skal gøre det her således, at dine søskende kan få det bedre."

Birgitte Ellefsen, Lektor ved politihøjskolen i Oslo

Edo state i Nigeria er et dybt forarmet område, hvor en af de eneste kilder til indtjening er penge som sendes hjem fra udlandet (Van Dijk e.a 1999: 2.4, UNESCO: 34). I denne situation vælger mange familier at sende unge kvinder til Europa. Mange er formodentlig godt klar over, at kvinderne ender i prostitution, men disse familiebeslutninger bør ses i lyset af en række forhold i Sydvestnigeria. Den skarpe magtfordeling internt i Edo-familien er medvirkende, men ikke den eneste årsag. For det første er det normalt at indgå midlertidigt i slavelignende afhængighedsrelationer (Babatunde: 167). For det andet er der andre kulturelle værdier omkring sex som udgør et element i denne udveksling. Det er således udbredt og kulturelt acceptabelt for unge kvinder at have en "sugar daddy" dvs. en relation til en (ofte ældre) mand, hvor man modtager tjenester, gaver og økonomiske ydelser i bytte for sex (Van Dijk e.a. 1999: 3.3). For det tredje findes en gennemgående forestilling om at en tilværelse i Europa er rig og uproblematisk.

⁹ Samtale med Dr. Charles Gore

Der kan også forekomme betragtelige elementer af bevidst bagvaskelse og i nogle tilfælde selvbedrag omkring de reelle menneskelige konsekvenser ved denne beslutning. Dr. Aghatise citerer fra et interview med en nigeriansk far som fuldstændigt benægter muligheden af, at hans datter kunne være havnet i prostitution (Aghatise: 16). Misinformation mellem familien i Nigeria og menneskehandelsofferet, der er havnet i tvangsprostitution, er således en vigtig faktor i at familierelationen kommer til at fungere som tvingende (Monzini 2005: 120).

For Rachel var familiepression en afgørende faktor, som betød, at hun blev sendt til Europa. Hun kommer fra en adelig, traditionel og strengt hierarkisk edo-familie og det var vanskeligt for hende helt at udtrykke den manglende evne til at sige fra overfor ældre og højerestående familiemedlemmers beslutning på hendes vegne. Således udtrykker Rachel familiedynamikken:

“If you are the senior of the family and senior to me, you have the right to tell me what to do and what not to do. It is very difficult for me as the younger one to say “no”, because if I did, then I have disobeyed you, and tradition do not allow that. Tradition does not support a child that is disobedient. I can not say no. If I say no, then I am disobeying my elders or my parents.”

Rachel, tidligere offer for menneskehandel, DK

Det er tydeligt at ordet ”disobey” (på dansk kan dette ord oversættes til ”ikke at adlyde” må have en meget stærkere negativ klang på Rachels eget sprog.

Ifølge Van Dijk er edo-kulturen konkurrencepræget, og der lægges stor vægt på statussymboler (Van Dijk 1999: 2.4). Kontakten med Europa, navnlig Italien går et par årtier tilbage og er for mange edoer et synonym for velstand (UNESCO: 34). Det kan endda opleves som et statussymbol at have sendt kvinder til Vesten. Folk som har været i Vesten kaldes for ”*Been tos*” (altså: who have *been to ...*” (Aghatise : 15). Både Pastor Marfo og Dr. Aghatise gør opmærksom på, at der ofte er tale om uoverskuelige børneflokkede i fattige polygame ægteskaber, hvor der hersker en skarp konkurrence koner imellem, og hvor en datter kan opfattes som ”en høne, der lægger guldæg”, netop fordi man kan sende hende til Europa for at tjene penge. Maya Brenna Nielsen fra ROSA projektet i Oslo vurderer familiepressionen som af så vigtig karakter, at hun er i tvivl om berettigelsen af det store fokus på religiøs pression.

Man kan dog ikke altid drage en skarp skillelinje mellem den religiøse og den familiære pression. I Marys tilfælde var bagmændene endvidere i familie, hvilket er et typisk træk ved nigeriansk menneskehandel (Monzini 2005: 117) Ligeledes var denne familie i en eller anden grad forbundet med en *Aiyélála*-kult. Den dybt fæstede respekt for familiehierarkier er også et religiøst anliggende funderet i forholdet mellem familieoverhovedet og forfædreånder (Bradbury 1957 : 29). Rachel forklarer, at eftersom hun tilhørte familien kunne hun nøjes med et lykkebringende og beskyttende ritual til forfædrene, hvori loyaliteten overfor de ældre blev understreget:

“But if it had been a stranger, they would take me to such place and take my fingernails, my underwear, my hair. I would have to drink some blood and to swear”

Rachel, tidligere offer for menneskehandel, DK

Det er almindeligt, at familien har deltaget i ritualer før afrejsen fra Nigeria, hvilket både kan skabe frygt, men også en slags pligtfølelse. Mildrid Mikkelsen fra ROSA projektet i Oslo forklarer således:

”Når de har gennemgået disse voodoo-ritualer, så er det ofte familie, som har introduceret dem, og de føler en stor forpligtelse. De har ofte påtaget sig nærmest en slags forsøgersansvar for familien, som er vanskelig at bryde ud af ”

Mildrid Mikkelsen ROSA projektet, Oslo

At udføre sin pligt overfor sin familie er således et meget grundlæggende karaktertræk ved at være et godt og anstændigt menneske i nigeriansk optik. Helge Årsvoll beskriver endvidere den nigerianske optik på sex således:

”De oplever ikke seksualitet på samme måde som vi i forhold til skam. Det er en større skam ikke at forsørge sit barn end at sælge seksuelle tjenester. Der er slet ingen tvivl om at dette er deres oprigtige mening. Jeg har haft samtaler på strøget, hvor de siger at ”norske kvinder er mere umoralske end vi fordi de går i byen og finder en mand for en nat, hvor vi tjener penge og sender penge ned til vores børn.”

Helge Årsvoll, tidligere socialarbejder ved Kirkens Bymisjon, Stavanger

Meget tyder på, at prostitution kan retfærdiggøres under henvisning til formålet om at gøre sin pligt overfor familien i Nigeria. Der kan endda ligge en offer-mentalitet i dette. Dette vil sige en accept af, at man som individ har måttet *ofre sig* for at støtte sin familie. Årsvoll citerer en af sine informanter for denne anskuelse : ” Jeg er som Jesus for min familie. Jeg ofrer meg selv.” (Årsvoll 2009 :44). Der er ofte tale om, at det er det ældste barn eller den ældste datter, som føler en særlig forpligtelse til at understøtte resten af familien (Carling 2005: 16).

Muligheden for, at menneskehandel og prostitution skal ses som en kulturelt påkrævet plighthandling, er konsistent med nogle af de oplysninger, som vi har om de centrale religiøse institutioner med forbindelse til nigerianske edsaflæggelser. Præsteskaber som Asigidi og Aiyélála er netop grundlæggende samfundsopretholdende organer, der sikrer og forsværer anstændig og lovlydig opførsel. Også Proffesor Franco Prina fra universitetet i Torino lægger vægt på dette moralske aspekt, og forbinder den sociale forventning med de religiøse edsaflæggelser (Prina 2003. 1.3).

Ud fra ovenstående redegørelse og refleksioner må det derfor overvejes om menneskehandel med prostitution som formål ud fra en nigeriansk optik kan opleves som et fuldt ud legitimt kulturelt projekt, på lige fod med når man i gamle dage besluttede, at den yngste søn skulle sendes til Amerika, fordi den ældste skulle arve gården eller at den yngste datter skulle forblive ugift for at passe på forældrene i deres alderdom. Dette perspektiv rejser dog en etisk problemstilling, da det står i konflikt med vores almindelige offer-forestilling. Mange af de mest erfarne socialarbejdere som f.eks Maya Brenna Nielsen og Birgitte Ellefsen advarer dog stærkt mod at lade sådanne uudtalte offerforestillinger få indflydelse på, hvilken hjælp disse menneskehandelsofre tilbydes. Det er vigtigt at fastholde lovgivningens definition af illegitim tvang over de kulturelle definitioner som nigerianere evt. bringer med sig fra Edo state, og ud fra hvilke de evt. er indgået i en menneskehandelsrelation. Ellefsen lægger vægt på at tvang og frihed ikke er det samme i Norge og i Nigeria. Birgitte Ellefsen udtrykker sig således:

”For det første må vi forstå, at de kan se madammen, som udnytter dem, som ven. Og vi må forstå, at de måske kan have det bedre i prostitution og udnyttelse i Norge end de havde det hjemme. Det kan opleves for dem som en relativt bedre

situation at være udnyttet i menneskehandel her. Dette skal jo være irrelevant for politiet, men vi har jo sådan en indbygget tendens til et offer skal *føle* sig udnyttet, men retsligt kan man jo ikke kræve at nogen *føler* sig som et offer.”

Birgitte Ellefsen, Lektor ved polithøjskolen i Oslo

Psykologisk pres (PTSD og religion)

Indenfor det psykiatriske arbejdsområde findes endnu en indikator på, at religionen spiller en stor rolle for nigerianske ofre for menneskehandel. Dette kommer sig til udtryk i mødet mellem disse nigerianske menneskehandels ofre og social arbejdere. Nigerianske menneskehandels ofre er ofte meget religiøst anlagt, og som har ofte en meget høj frekvens af PTSD symptomer og en række relaterede symptomer som tidligere beskrevet (Stolen smiles: 78). De relaterede psykiske og psyko-somatiske symptomer såsom panikangst, social angst, maveproblemer, hovedpine, søvnproblemer og åndedrætsbesvær kommer fra den psykiske tilstand hos offeret, men tolkes dog gennemgående som et resultat af ”juju”. Traumatisering kommer derved til direkte at forstærke troen på at overnaturlige kræfter har en konkret indflydelse på offerets liv. Sådanne symptomer giver sig ofte udslag i konkrete uforklarlige oplevelser og dette oplevelsesaspekt betyder, at det kan være umuligt at argumentere imod disse forestillinger om juju. Michelle Mildwater har stor erfaring fra sit terapeutiske arbejde i organisationen HopeNow. Hun kommer med følgende anbefaling:

“Go with them. Don't try to convince them that it is nonsense, because you are fighting an absolute losing battle. Go with the metaphor, use your imagination and try to work out what it symbolizes”

Michelle Mildwater, HopeNow

Følgende citater udtrykker henholdsvis advokat Silje Elisabeth Stenvaag og Maya Brenna Nielsens erfaringer med grænsefeltet mellem psykologi og religion:

”Når det knækker over og de bliver psykotiske, så er der rigtig meget religionssnak; voodoo, slanger, der kryber på kroppen og den slags.”

Advokat Silje Elisabeth Stenvaag.

”Mange oplever søvnproblemer, hvor de oplever at der er personer i rummet hos en evt. at der sidder noget eller nogen på brystet af en.”

”Flere har talt om, at der går mennesker gennem væggen eller at der kommer små underlige dyr kravlende gennem vinduet. Nogen fortæller, at de må slås i søvne.”

Maya Brenna Nielsen, ROSA projektet

Der er en gennemgående tendens til at drømme og tildragelser i livet opfattes som tegn fra overnaturlige magter. Slanger i kroppen rapporteres så tit, at der må være tale om en kulturel forestilling. Kulturformidleren Patricia Akinyemi indikerer at når offeret udtrykker bekymring om ”at have en slange i maven” simpelthen er en måde at sige ”jeg tror at jeg har indvoldsorm”. Michelle Mildwater fastholder dog, at dette ikke kan være hele forklaringen. Flere kvinder har tydeligt forklaret Mildwater, at deres madam har sat en slange indeni dem. Således forklarer et tidligere offer for menneskehandel sig:

“This snake is moving all the time and then at night I can feel it biting me. My Madame is very strong. She gets packets with medicine sent from Africa.”

Offer for menneskehandel citeret af Michelle Mildwater

Mildwater gør videre opmærksom på, at de ikke nødvendigvis skelner mellem det overnaturlige og det kropslige problem:

“The snake can be a real bleeding ulcer, cancer, endromeitis, a real worm which is common in Africa, or the effects of stress manifesting in psycho somatic symptoms. But a woman who believes in juju will still believe that the reason she is sick is the power of juju.”

Michelle Mildwater, HopeNow

Grænsedragning i dette skæringsfelt mellem religion og psykiatri er både vanskelig og særdeles vigtig. Psykoterapeuten Trine Bille gør blandt andet opmærksom på, at der er risiko for at komme til at overdiagnosticere og patologisere kulturelle/religiøse oplevelser, som er normale i oprindelseslandet. Maya Brenna gør dog opmærksom på, at der også fare for at underdiagnosticere og lade kulturforklaringen negligere og dække over at en person faktisk har brug for psykiatrisk hjælp. Spørgsmål om eventuel sindssyge kan have konsekvenser mht. indlæggelse eller endda juridisk i forhold til retsforfølgelse, hvor der jo også kan være spørgsmål om fingeret sindssyge. I den tidligere beskrevne case om Mary fremgik det da også, at Mary pludselig blev sindssyg og at dette havde virket særdeles overbevisende for de involverede. Ikke desto mindre forsvandt hun et par dage før sin retssag.

Opsummerende

Problemet er, at der er forskellige begreber om normalitet i henholdsvis Nigeria og Europa. Personer fra en religiøs baggrund vil naturligvis relatere flere livsforhold til det religiøse. Oplevelser som i nordvesteuropæisk kultur ville blive kategoriseret som psykologisk afvigende, kategoriseres i Vestafrika som religiøse. De psykologiske og psykoterapeutiske behandlingsformer bygger på en karakteristisk europæisk psykologisk forståelse af mennesket, der bl.a. indebærer, at man kan løse op for nogen ting og forårsage en form for helbredelse *via samtale*. Ifølge psykoterapeuten Trine Bille og præsten May-Irene Wergeland er både denne tanke, den psykologiske opfattelse af mennesket og helbredelsesmetoden helt fremmed for de nigerianske menneskehandels ofre.

Der foreligger ikke nogen klare konklusioner på, hvordan denne grænsedragning bør foretages. Her skal blot bemærkes, at skæringsfeltet mellem psykiatri og religion fylder meget i mødet med religiøsitet hos disse menneskehandels ofre, og det er vigtigt at understrege, at der ikke er nogen simpel løsning på dette problem. Trine Bille siger, at hun ofte forlader sig på sin fornemmelse, når hun skal afgøre om hun sidder overfor en psykiatrisk problematik eller om der blot er tale om kulturelle forskelle. Flere aktører arbejder aktivt med at integrere religion og religiøs sprogbrug i de terapeutiske forløb, for at bygge bro til nigerianernes verdensbillede. Socialarbejderen Mogens Pedersen fra NGO'en Christians Venner er selv kristen og bruger ofte biblen som referenceramme i sit uformelle samtalearbejde med ofre for menneskehandel. Præsten May-Irene Wergeland anbefaler en kombination af terapi med kristen sjælesorg og anbefaler den danske præst og gestaltterapeut Bent Falk som et godt eksempel på, hvordan en terapeutisk tilgang kan forenes med kristen sjælesorg til at støtte mennesker i kriser. Michelle

Mildwater har både gået aktivt ind i den menighed, hvor mange af hendes klienter kommer, og hun integrerer hyppigt elementer af denne religion i sin egen traumebehandling (se kap 6).

Religion som strategi

Dette kapitel omhandler hvorledes religion kan bruges og anvendes som et positivt element i de handlede personers situation og strategier. I slutningen af kapitlet gennemgås tre eksempler på, hvordan man i praksis har implementeret kristendom i arbejdet med nigerianske ofre for menneskehandel. Disse strategier retter sig ikke nødvendigvis specifikt mod at bekæmpe eller neutralisere pressen, men mod at bygge bro og/eller skabe et kontaktpunkt mellem det nordvesteuropæiske verdensbillede og de nigerianske kvinders verdensbillede.

Religion som positiv strategi blandt ofre for menneskehandel

I forbindelse med at et offer for menneskehandel forlader prostitution, oplever mange socialarbejdere en klar intensivering af deres kristne tro. Dette er et tydeligt tegn på, at denne evangeliske tro opleves som en vej til et normaliseret liv. Birgitte Ellefsen beskriver det således:

”Rigtig mange vender sig stærkt mod den kristne tro, som bliver vigtig for dem. De må sætte sin lid til at Jesus er stærkere end voodoo kraften”

Birgitte Ellefsen, Lektor ved Politihøjskolen i Oslo

For de fleste nigerianske ofre for menneskehandel er det den evangeliske (eller pinse-kristendommen) der fungerer som en coping strategi. Denne karismatiske kristendom har haft voldsom fremgang i Nigeria i de sidste 20 år (Marshall 2008). Denne portrætterer et billede af modernitet og vestlighed og anses som værende et stærkt socialt system, som omsætter betragtelige økonomiske midler. Verden opfattes som en kamplads mellem gode og onde kræfter. Gud og Jesus hjælper mennesket til at få et godt og materielt velfungerende liv. Djævelen og hans dæmoner prøver derimod at ødelægge menneskernes liv. Denne kosmiske konflikt udspilles meget konkret i menighedslivet i de spektakulære eksorcismer eller ”*deliverances*”, hvor Helligåndens tilstedeværelse tvinger de dæmoniske kræfter til at vise sig, typisk i trancelignende anfald, hvorefter disse dæmoner uddrives.

Ifølge Mildwater har kristendommen været en væsentlig identitetsmarkør for mange af hendes klienter før de indgik i menneskehandel. Mange føler sig uoverstigeligt afskåret fra denne identitet og evangelismens radikale midler og absolutte verdensanskuelse er et forsøg på at genvinde denne identitet. Både Mildwater, præsten May-Irene Wergeland, og andre gør opmærksom på, at kristendommen frem for alt giver *tryghed* i en meget utryk tilværelse. Deltagelse i menighedslivet er også en måde at føle sig normal på, og at knytte sig til sin oprindelige identitet. Den grundlæggende kosmologi, hvor dæmoniske og onde magter spiller en stor rolle, *men altid besejres* af Guds kraft taler stærkt til offeret, som befinder sig i en meget udsat livssituation. Endvidere kan de konkrete uddrivelses af dæmoniske kræfter opleves som en respons på de stress- og traumarelaterede oplevelser, der som tidligere nævnt ofte tolkes som juju eller dæmoniske indflydelser.

Religiøse handlinger blandt nigerianske ofre for menneskehandel

Mange menneskehandels ofre, som stadig er i prostitution, udfører religiøse handlinger som retter sig mod overlevelse. Det kan være rituelle handlinger, som tjener det formål at opnå beskyttelse, eller at få kunder (Årsvoll 2009: 53). Mildwater har observeret mange personlige rituelle handlinger, der ligger i et gråzoneområde mellem OCD-lignende tvangshandlinger og egentlige religiøse ritualer. Det kan være religiøse handlinger som at tænde lys og anvende særlige former for sæbe eller urter, som man skal vaske sig med, men det kan også være faste. Faste har baggrund i traditionel religion f.eks. i forbindelse med den frygtede barnløshed (Hallgren: 37). Dog er det ikke klart, hvordan denne faste skal forstås når der er tale om menneskehandels ofre. Der kunne evt. være tale om en renselse eller en bodsøvelse forbundet med skyldfølelser. Mildwater foreslår, at der kan være et kontrolelement i denne faste, og der er klart tale om en gennemgående religiøs handling, som udføres i opløbet til vigtige hændelser, hvor man føler behov for Guds kraft og støtte. Mange faster f.eks. i fængsel.

Regulær benægtelse af virkeligheden på religiøst grundlag findes også. Berit Arne Skidmore fra Kompetencecenter Prostitution fortæller om en kvinde hvis tiltro til Guds hjælp gjorde det umuligt at forklare, at hendes chancer i en forestående asylsag var ret små. Maya Brenna-Nielsen fra ROSA projektet fortæller ligeledes om et offer for menneskehandel, hvis blinde tiltro til Guds hjælp betød, at hun ikke ville udfylde et skema, hvorefter Brenna-Nielsen tog kontakt med kvindens præst, der fik hende overtalt.

Samarbejde med kristne institutioner

Det vigtige er dog, at kristendommen i den langt overvejende del af tilfældene er den foretrukne coping-strategi og at et samarbejde med kristne menigheder kan give gode resultater. Evangeliske præster som f.eks. Pastor Marfo fra Holland hævder, at omvendelse og *deliverance* er hovedmidlet til at ophæve religiøst baseret tvang. Der er ikke tvivl om, at kristendommen kan have en stærk effekt, men der er også tydelige indikationer på, at evangelisk kristendom ikke bør betragtes som en mirakelkur. Dette forklares af Birgitte Ellefsen:

”Når de skal bryde med menneskehandlen og voodoopakten osv., så er der nogen som tænker, at nu skal Jesus være stærkere, at vi må stole på, at Jesus er stærkere end voodookraften. Men i det lange løb så virker det som om, at dette ikke helt fungerer. Det kan måske give dem en midlertidig tryghed, men ofte ser vi tilbagefald. De tror på begge dele samtidig.”

Birgitte Ellefsen, Lektor ved Politihøjskolen i Oslo

Konkluderende må det antages, at kristne grupper kan være en værdifuld samarbejdspartner, men det er også vigtigt at understrege, at det religiøse verdensbillede ikke står alene i indsatsen. *Deliverances*, bøn og stærk tro på Gud kan nok støtte menneskehandels ofre, men disse elementer kan ikke fjerne traumatisering, og i realiteten kan de heller ikke fjerne troen på de guddomme, der spiller en rolle i edsaflæggeser og andre ritualer.

Edo-eksperten Dr. Charles Gore hævder endvidere, at evangelisk kristendom formodentlig vil komme til at spille en voksende aktiv rolle i menneskehandel. Hvor traditionel edo-religion er lokal, så er evangelisk kristendom globaliseret og international, hvilket i høj grad muliggør trafficking. I modsætning til traditionelle kulturer er kirkerne altså internationale netværk, der er økonomisk dynamiske. Are Sanggolt fra Bergens politi har endda oplevet tilfælde, hvor kristne præster kan have spillet en rolle i menneskehandelsprocessen. Primært foreslår Dr. Gore dog, at

de kristne kirker vil spille en rolle *som netværk* – og altså ikke som religiøse institutioner. Derfor er det vigtigt at opretholde nær kontakt med disse kirker og deres ledelse, så man om muligt kan forebygge menneskehandel af denne vej. Mange menneskehandelsofre vil vælge disse menigheder som en støtte ud af prostitution, og menighederne kan i mange tilfælde støtte op om anti-traffickingorienterede initiativer og den bevidstgørelse, som ligger heri, kan have en forebyggende effekt, fordi disse menigheder kan huse bagmænd.

Brug af traditionel religion imod edsaflæggelser

Der findes også eksempler på, at man har arbejdet med traditionel religion i forsøget på at neutralisere edsaflæggelser. Nigerias officielle organ mod menneskehandel, NAPTIP har arbejdet med at udføre såkaldte ”revocations” dvs. ritualer, der på baggrund af traditionel religion, forsøger at ophæve en edsaflæggelse. Nogle kompetencepersoner med stort kendskab til edo-religion og menneskehandel har dog udtrykt en vis skepsis overfor NAPTIPs arbejde. I løbet af undersøgelsen har det været overvejet, om det var forsøget værd at implementere sådanne ophævelser i Danmark. Den tidligere handlede kvinde, Rachel udtrykker dog skepsis overfor traditionelt baserede strategier:

“You are using power to fight power. You now have two spirits who are fighting. One is holding and saying ”she is mine”, and the other one also wants her saying ”no she is not yours. She is mine”. In reality for the girl to be totally satisfied and free in her mind, so she is not hooked on this thing anymore, then you will need to do it on the place where it started from. Another *obo*¹⁰ can tell her ”yes i can free you from that other *obo*-man”. You know, for him it is a business, so of course he can do it. But in reality the girl also has to believe in it. But if it was me in that time where I believed in those things I would not have believed that it would work.”

Rachel, tidligere offer for menneskehandel, DK

Rachel vurderer, at den mest effektive strategi overfor religiøs pression er en ophævelse af eden der finder sted i samme tempel, hvor den blev indgået er. Rachel gør sig da disse erfaringer:

“If your boss does very wrong against you, maybe she has always been trying to cheat you and you have said ”no”. She has then tried to enforce the covenant on you, and when she sees that it is not working, she will start threatening, that she will harm your family in Africa. But if you find the courage to not believe in the covenant you might say ”I am going to give you to police, if you do not leave me alone” so the boss will say ”OK let's make it easy now. Call your parents and I will call my parents”. They will go to the shrine and return the covenant, break it. We call it ”a return” to break the covenant on our behalf. So when they get there, they will mention your name and mention my name and bring up the topic in front of the shrine saying ”we were here some years ago about so, so and so, but now we are here again to break the covenant so you will not kill or harm anybody”

Rachel, tidligere offer for menneskehandel, DK

Opsummerende

Mange aktører er tøvende overfor kristendom såvel som overfor traditionel religion og fokuserer på personlig empowerment. Empowerment har et fokus på udvikling af selvopfattelse og et

¹⁰ Traditionel præst i Edo religion.

kernepunkt i Røde Kors Kvindecentrets arbejde. (Røde Kors 2009:3). Det samme er tilfældet for HopeNow, som har empowerment som sin primære formålserklæring. I ROSA projektet insisterer man på, at de menneskehandels ofre, som er tilknyttet projektet, skal tage norsk-undervisning. Formålet er at aktivere dem og samtidig give dem en konkret egenskab der ikke handler om roller forbundet med prostitution eller at være et offer eller lignende. Denne empowerment må betragtes som primær i forhold til religiøse tolkninger. Birgitte Ellefsen mener, at man bør fokusere på ” at gøre kvinderne stærke og give dem tro på sig selv.” Hendes erfaring antyder, at f.eks. kristent baserede måder at neutralisere edsaflæggelser ikke rigtigt er holdbare. Dette støttes af, at begge de menneskehandels ofre, som er interviewet til denne undersøgelse, har sluttet sig til en sekulariseret verdensopfattelse¹¹. Karakteristisk nok er begge kommet i denne retning via en nær relation til en ældre mand. I det ene tilfælde en socialarbejder, i det andet via ægteskab. Man bør være opmærksom på, at sådanne relationer kan være virksomme fordi edo køns- og familiekultur tillægger en ældre mands mening meget stor autoritet. Flere kompetencepersoner har bemærket, at moden alder har en positiv effekt i kulturformidlingsituationer (se kap 6 og 8).

Overordnet må anbefalingen være, at man tager udgangspunkt i individuelle ønsker og er opmærksom på, at ofre kommer fra en anden kultur, hvilket fordrer åbenhed og villighed til at afprøve alternative løsningsmodeller. Advokat Gro Wildhagen har gjort sig følgende erfaring gennem sit arbejde:

”Jeg oplevede en mindreårig, som blev placeret i en barneværns-institution. Hun var meget forpint og blev behandlet af psykolog, fordi hun var forfærdelig urolig. Hun oplevede at hun måtte gå ud og ofre noget i en elv til en slags vandgud for at få ro indeni sig. Så hjalp de hende med at udføre dette offer og derefter følte hun sig roligere.”

Advokat Gro Wildhagen

Følgende tre case-eksempler illustrerer forskellige tilgange til arbejdet med at integrere religion i arbejdet med nigerianske ofre for menneskehandel:

CASE 1 May-Irene Wergeland

May-Irene Wergeland er tidligere præst ved kirkens bymisjon i Bergen. Hun har haft tilknytning til et værested og har haft at gøre med nigerianske ofre for menneskehandel fra det bergenske prostitutionsmiljø i mange år. Wergelands oplevelse er interessant, fordi hun kommer fra en kirkelig baggrund og fordi hun aktivt har brugt kristendommen i sit møde med de nigerianske kvinder.

Wergeland fortæller, at hendes position som præst er en stor hjælp til at opnå tillid og kontakt og at den personlige religiøsitet betyder meget for at kunne relatere til nigerianernes virkelighed. Wergeland gør sig følgende betænkning i mødet mellem hende og et potentielt offer for menneskehandel:

”Som præst kan man møde disse forestillinger på en hel anden måde. Man kan sige til folk at man vil bede for dem og at man vil bede for deres familie”

May-Irene Wergeland

¹¹ Den ene af de to kvinder gav ved undersøgelsens begyndelse klart udtryk for et sådant standpunkt men i undersøgelsens løb synes hun at være gået ind i en mere religiøs periode, og frekventerer nu en nigeriansk menighed.

Wergeland erfarer yderligere, at hendes kendskab til både den kristne religion samt det nigerianske religiøse virkelighedsbillede giver hende øgede muligheder i en konkret samtale med offeret:

”Bare det, at jeg ved, at de er bange for religiøse kræfter betyder noget. Altså for nogle år siden ville jeg jo aldrig have fundet på at spørge om de f.eks. var bange for dæmoner etc., Men nu, hvor jeg ved, hvor udbredt det er i deres kultur, så er det også lettere for dem at svare på, hvad de egentlig er bange for, eller tror på, og komme med den rigtige version. Det er afgørende ikke at affeje denne virkelighedsforståelse som ”falsk”, eller som noget de ikke behøver at tro på eller frygte siden de nu er i Europa.”

May-Irene Wergeland

Kristendommen er en religion, der har en lang tradition for at problematisere seksualitet og i forlængelse heraf prostitution. Netop derfor har kristendommen også et meget udviklet begrebsapparater til at forholde sig til seksualitet. Wergeland operationaliserer aktivt dette begrebsapparat som et redskab for kristent baseret socialarbejde:

”Et forhold, som er utroligt stærkt navnlig for de nigerianske ofre for menneskehandel er, at spørgsmål til promiskuitet er voldsomt skyldbelagt i forhold til deres gudsforhold. Mange af dem har en stærk gudstro og så føler de sig meget skyldige og uværdige og syndige osv. Så det bliver vigtigt for mig at forkynde frigørelsen fra dette.”

May-Irene Wergeland

Hun bearbejder også skyldsspørgsmålet i forbindelse med ofrenes fornemmelse af at de bærer et medansvar for deres situation:

”Mange skammer sig voldsomt og føler skyld. Jeg forsøger så at spørge ind til deres ansvar for, hvor de er nu. Hvis man rationelt kan hjælpe dem til at tænke at ”dette viste jeg ikke skulle blive således”, så har man heller ikke skyld i, at det er blevet sådan.”

May-Irene Wergeland

Wergeland bruger også denne forkyndelse til at informere om de rettigheder offeret har i forbindelse med at være blevet udsat for menneskehandel. Samtaler om skyld og derfor det medansvar, som mange menneskehandelsofre føler, kan også danne grundlag for at forklare, hvad det faktisk vil sige at kunne defineres som offer for menneskehandel, og at man godt kan identificeres som offer, selvom man selv føler et medansvar for sin situation. Kristendommen har et rigt repertoire af historier, som beskæftiger sig med syndighed, fald og marginaliserede personer. Wergeland bruger derfor bibelske fortællinger til at forsøge at styrke deres tro på deres eget menneskeværd og på hvordan Gud ser dem.

Følgende er eksempler på og forslag til velegnede bibelske fortællinger som Wergeland har brugt i sit arbejde med at hjælpe nigerianske ofre for menneskehandel:

1. Mos 16.7 ff

Fortællingen om trælkvinden Hagar som giver Gud beskrivelsen ”du er Gud der ser!” (v. 13)

Joh Ev. 4.7 ff

Hvori Jesus møder en samaritansk (etnisk marginaliseret) kvinde som lever udenfor ægteskab

Matt. Ev. 9.20 ff

Hvori en kvinde der lider af blødninger (altså en kønsligt uren person) kureres ved at røre en flig af Jesu kappe

Et andet oplagt forslag kunne være Luk. 7.36 ff hvori en prostitueret kvinde salver Jesu fødder med sine tårer og gives syndernes forladelse.

Wergeland har på et tidspunkt lavet natkirkelige gudstjenester specifikt for disse menneskehandels ofre og hun oplevede at dette var en stor succes.

Hun beskriver sin natlige gudstjeneste og dennes forløb således:

- Jeg byder velkommen. Jeg sætter rammerne for gudstjenesten ved at lægge vægt på alle menneskers værd, uanset hvad vi er blevet til eller hvad vi har gjort i livet.
- Vi synger sammen, oftest nogen sange til CD og så synger de nogle af deres egne sange. Jeg har trommer, som jeg har taget med fra Afrika, og for det meste er der nogen blandt dem, som kan tromme
- Jeg forkynder
- Vi har nadver
- Vi har en bønne- og velsignelsesdel (denne er meget vigtig)

Wergeland fortæller, at hendes position som præst ofte opleves som religiøs kraftfuld og i forbindelse med disse natkirkeforløb har hun arbejdet med forskellig religiøs praksis. Eksempelvis oplever hun, at nigerianske menneskehandels ofre ønsker, at hun skal bede for dem, når de står i en særlig vanskelig situation. Wergeland beretter således om vigtigheden af dette:

”I gudstjenesterne så vi, at det var vældigt vigtigt for de nigerianske kvinder at tænde lys og bede – så de har haft et sted hvor de kunne tænde lys og skrive bønnelapper, som de dypper i vand, så det bliver ulæseligt. Jeg kunne se både, hvorledes dette gjorde dem frie og stærke og hvordan gudstjenesten var en arena hvor de var i kontakt med noget af deres gamle liv og noget af deres normale liv, det liv, hvor de var som alle andre”.

May-Irene Wergeland

På spørgsmålet om hun nogensinde har arbejdet med at ”befri” menneskehandels ofre fra religiøs pression svarer Wergeland:

”Jeg har egentlig ikke arbejdet med ritualer på den måde, men jeg har ofte tænkt, at det kunne man fint gøre. Jeg kunne tage vievand og tegne korsets tegn på dem. Jeg kunne lave et ritual, som ville blive mere konkret frigørende for dem.”

May-Irene Wergeland

Opsummerende

Wergelands eksempel er interessant, fordi hun er en norsk præst med en norsk religiøs verdensopfattelse. Hendes position har været privilegeret af flere grunde. Hendes kirke befinder sig midt på prostitutionsstrøget i Bergen og har været fysisk umiddelbart tilgængelig for Bergens ofre for menneskehandel. Det kan også nævnes, at nigerianere i Bergen ikke har haft adgang til nogen nigeriansk menighed, hvilket de måske ellers ville have foretrukket. Men det positive resultat hviler i ligeså høj grad på, at Wergeland har efterstræbt at imødekomme nigerianernes

religiøsitet med sine natkirkelige gudstjenester. Hun har dermed opnået en effekt, som svarer præcist til, hvad disse menneskehandelsofre typisk søger i deres tilslutning til nigeriansk karismatisk kristendom, nemlig at give dem et frirum, der sætter dem i kontakt med deres normale liv.

En vigtig erfaring fra Wergelands arbejde er, at det ikke er umuligt for en skandinav at indgå i aktiv rapport med det nigerianske religiøse verdensbillede, men også, at enkeltpersonen betyder meget. Hendes position som præst, hendes personlige religiøsitet, hendes erfaring fra Afrika samt hendes engagement i det sociale arbejde, har betydet, at det er lykkedes Wergeland at blive en brobygger til det religiøse verdensbillede, som de nigerianske ofre for menneskehandel bringer med sig.

CASE 2 Michelle Mildwater

Ligesom tilfældet er med May-Irene Wergeland forsøger også Michelle Mildwater i København at formidle mellem verdensbilleder. Hvor Wergeland kommer fra en kirkelig baggrund og har bevæget sig i retning af socialt arbejde, så er Mildwaters udgangspunkt det sociale arbejde hvorfra hun arbejder aktivt med at anvende religiøse elementer og motiver f.eks. i sine terapiforløb. Formålet er at imødekomme det nigerianske religiøse begrebsapparat i behandlingen f.eks. for at få adgang til svært tilgængelige og følsomme emner. Mildwater gør dog opmærksom på, at vi bør bevare et kritisk blik på kristendommens indflydelse på disse kvinder. Kristendommen er historisk et udefrakommende element, der er blevet påtvunget og som pga. af sit demoniserende perspektiv skaber en konflikt med den afrikanske tro, der ofte ligger dybere i dem. Ifølge Mildwater ligger der en konstant udfordring i at arbejde med denne splittelse og disse modsatrettede, potentielt destruktive psykologiske kræfter samtidig med, at man opretholder respekten for personens oplevelse af verden. Mildwater beretter således om sine bestræbelser i dette arbejde:

”Jeg stræber efter at anvende en integreret terapeutisk metode, fordi jeg tror på, at hver klients individuelle historie, kultur og verdensbillede er en potentiel ressource i den terapeutiske proces. Dette kræver en fordomsfri og kreativ indstilling, hvor man f.eks. arbejder med kroppen, historiefortælling, sang, dans etc. Sådan kan man skabe et trygt miljø, hvor man kan udforske splittelse eller konflikt mellem forestillinger fra kristendommen og afrikansk traditionel religion.”

Michelle Mildwater, HopeNow

Menighedsliv

Michelle Mildwater har aktivt involveret sig i menighedslivet omkring en international kirke på Nørrebro kaldet Copenhagen Christian Centre. Flere af Mildwaters klienter kommer i denne kirke, der er en typisk ny-evangelisk menighed, som også laver *deliverance* lignende rituelle forløb. Via deltagelse i denne kirke og fællesskabet omkring gudstjeneste får Mildwater adgang til en dimension i kommunikationen med disse kvinder, som ellers ikke er tilgængelig for sociale arbejdere. Når Mildwater møder ofre for menneskehandel i det opsøgende arbejde, har hun endvidere businesscards med fra denne kirke og anbefaler den. Denne strategi retter sig mod at skabe en kontakthjørne i et rum, som de fleste nigerianere i modsætning til kriseterapi, vil opsøge af sig selv. I dette rum kan der på en mere naturlig måde åbnes for kontakten til Mildwater som terapeut, hvis pågældende er interesseret.

Mildwaters involvering i denne kirke betyder, at hun kan indgå i religiøse forløb som menneskehandelsofrene til tider gennemløber og får således et dybt kendskab til denne overordentlig centrale del af deres mentale liv, og blive i stand til at bruge disse vigtige elementer i sit terapeutiske arbejde.

Mildwaters brug af denne kirke har i øvrigt udmøntet sig i, at menigheden selv har involveret sig i arbejdet imod trafficking og har lavet indsamlinger til fordel for ofre for menneskehandel i Danmark.

Mildwaters egen praksis.

Mildwater arbejder også aktivt med disse religiøse elementer i sin egen traumeterapi. Hun behøver ikke at melde sig ud af en samtale, der berører religiøse emner, og hun kan aktivt bruge religiøse elementer i sit arbejde. F.eks. bruger Mildwater såkaldte *prayercards*, hvilket er små postkortlignende billeder med evangeliske budskaber eller bønner. Hun giver en klient sådan et billede at sidde med, hvis klienten føler sig utryg. Når hun har samtaler med menneskehandelsofre, der sidder i fængsel, kan hun lægge disse billeder op foran vedkommende og "rituelt" skabe en fornemmelse af et trygt rum, som gør det lidt lettere at tale med det potentielle menneskehandelsoffer. Hun bruger også *prayercards* under traumeterapi. Dette giver ifølge Mildwater en taktil dimension, som kan være virkningsfuld for en klient. Rachel, som i dag har en sekulær verdensopfattelse, fortalte i et interview om hendes oplevelse af disse billeder:

"Before I would normally have very different feelings when I see this, you know. I would feel like – aaah finally. This is God oh¹². He is here now. I can even hold it in my hand and start talking to him, praying to him and go deep inside myself - like he is really with me. But now all I can see is a beautiful picture. It is very different for me now."

Rachel, tidligere offer for menneskehandel DK

Ifølge Mildwater differentierer nigerianske menneskehandelsofre på en anden måde mellem drøm og virkelighed uden at de dog kan kaldes sindssyge. Hun vurderer, at fra et firkantet standpunkt i klassisk vestlig psykologi ville de fleste af hendes klienter kunne diagnosticeres som psykotiske, et billede, som ifølge Mildwater forstærkes af, at de befinder sig i krisesituationer. Hendes strategi går ud på at forsøge at være imødekommende overfor "parallelle verdener":

"Der ligger den fare i psykologien at målet bliver at rense juju'en ud af dem, hvilket meget let bliver et overgreb i sig selv."

Michelle Mildwater, HopeNow

I samarbejde med psykologen Nike Brandt Poulsen har Mildwater arbejdet med terapeutiske forløb med ofre for menneskehandel. Forløbet inkluderede to personer og var baseret på psykodrama og psykopædagogik (dvs. at man forklarer det psykologiske verdensbillede). Mildwater beskriver det som en kreativ tværkulturel integreret terapi, og forløbet endte med at beskæftige sig meget med religiøse motiver og elementer. Forløbet havde netop ikke haft til formål at fjerne eller rense dem for juju'en, men snarere at imødekomme de to ofre for menneskehandel og bibringe dem nogle generelle redskaber. Ifølge Mildwater betød forløbet, at

¹² "oh" er et udtryk på nigeriansk pidgin til at understrege det foregående ord.

de blev bedre til "at sige nej", f.eks. overfor familiepression og de to kvinder hævder at have fået en grundlæggende fornemmelse for, hvordan man tænker i nordvesteuropæisk kultur.

Religiøs seance med et offer for menneskehandel.

Mildwater har også benyttet sit samarbejde med Kirken i Kulturcenteret til at nærme sig sine klienter fra et religiøst udgangspunkt. I to tilfælde har Mildwaters klienter ønsket at gennemgå en renselses/tilgivelsesprocess igennem menigheden. I begge tilfælde har det drejet sig om menneskehandelsofre. Michelle Mildwater beskriver menneskehandelsofre som meget skadede og med et behov for fortløbende psykosocialt terapiarbejde. Michelle Mildwater beskriver et af ritualerne og angiver følgende hændelsesstruktur: Det gennemførtes i et aflukket rum, hvor der blev bedt for klienten og for hendes beskyttelse. Ifølge Mildwater fungerede dette som et "frit terapeutisk rum", der på mange måder adresserede klienten på en psykologisk korrekt måde. Klienten blev f.eks. givet meget tid til at åbne sig og præsten understregede f.eks. vigtigheden af at søge hjælp og støtte fra andre mennesker og ikke isolere sig med sine problemer.

Mildwater og Kirken i Kulturcenteret skaber et terapeutisk-religiøst rum som både har kriseterapeutisk kompetence (repræsenteret ved Mildwater) og religiøs autoritet, der knyttes til klientens verdensbillede. Fra et terapeutisk synspunkt er det svært at sige, hvad klienten fik ud af sådan en seance, men ifølge Mildwater er hovedpointen, at kvinden selv ønskede denne mulighed. For en person, der har været kontrolleret af andre, er det i sig selv en vigtig empowerment-strategi at støtte op om personens prioriteter og facilitere, at sådanne beslutninger gennemføres. Det kan også bemærkes, der faktisk blev åbnet for en terapeutisk interaktion i dette rum - en interaktion som ifølge f.eks. Trine Bille og May Irene-Wergland ofte er næsten umulig at åbne i konventionelle terapeutiske opsætninger.

Opsummerende

Mildwaters samarbejde med Kirken i Kulturcenteret er et godt eksempel på et integreret samarbejde med en kirkelig gruppering. Menigheden er blevet sensitiviseret, og har selv engageret sig i antitrafficking arbejde. Dette kan have en forebyggende funktion overfor den potentielle tilstedeværelse af menneskehandelsnetværk i menigheden. Mildwater har anvendt menighedens religiøse praksis og verdensbillede til aktivt at imødekomme sine klienter. Med religiøs pression mod ofre for menneskehandel er der tale om et problemfelt, der ligger udenfor den traditionelle forståelsesramme i en nordvesteuropæisk verdensopfattelsesoptik. Således vil konventionelle midler komme til kort. Den type åbenhed overfor at arbejde med religiøse motiver og den eksperimenterende tilgang, som karakteriserer Mildwaters arbejde er en vigtig forudsætning for at etablere brugbare metoder og med tiden blive i stand til at imødegå dette vanskelige problemfelt.

CASE 3 Operatie Kolvis

Adskillige politifolk, som er blevet interviewet i undersøgelsen, har understreget hvor vigtigt det er at være tålmodig og lave forberedende samtaler med vidner samt de forulempede, før de egentlige afhøringer tager form. Selvom flere politifolk vurderer, at dette er nødvendigt for at få oplysninger, skal det dog bemærkes at en forberedende samtale, som ikke er en afhøring, kan være juridisk problematisk.

Særligt interessant i denne sammenhæng er den protokol, som er blevet udviklet af det hollandske politi i forbindelse med deres *Operatie Kolvis* [Operation Sejfisk]. I Skandinavien har man ikke opnået overbevisende positive resultater med forsøgene på at involvere nigerianske

præster i forberedelsen af offeret til en forestående afhøring. Den hollandske afhøringsprotokol er interessant i denne sammenhæng, fordi den er et systematiseret forsøg på at involvere præster i afhøringsforløb, og fordi den har givet klare resultater.

Operatie Kolvis begyndte i 2006 i Holland og var en undersøgelse af mindreårige nigerianere i Holland. Ifølge holdleder Stef de Jonge var den umiddelbare årsag, at mindreårige ikke kan fængsles i Holland, hvilket betød at menneskehandelsnetværk valgte Holland som transitland for trafficking af mindreårige. Det hollandske politi påbegyndte derfor et samarbejde med NAPTIP i Nigeria og med politiet i en række forskellige lande. I løbet af *Operatie Kolvis* har man haft kontakt med omkring 150 ofre for menneskehandel. Den hollandske højesteret har anerkendt at anvendelse af religiøs pression kan karakteriseres som en form for tvang, og man blev dog hurtigt opmærksom på at brugen af "juju" eller "voodoo" var et kernepunkt i intimidering af ofre for menneskehandel.

Ligesom i andre lande mødte det hollandske politi alvorlige problemer med at få troværdige vidneudsagn fra disse mindreårige nigerianere. Den strategi man valgte var simpel og direkte. Man vurderede, at den manglende samarbejdsvillighed kom fra to forhold:

- 1) Religiøs frygt for "voodoo"
- 2) Manglende tillid til myndigheder.

I August 2007 nedsatte *Operatie Kolvis* en gruppe til at udvikle en protokol til afhøring af nigerianske ofre for menneskehandel. Man forsøgte at imødegå disse to forhindringer med to forberedende samtaler. Ved den første samtale deltog også et tidligere offer for menneskehandel sammen med politiet. Dette tidligere offer kendte det hollandske system og kunne derfor imødegå det mistillidsproblem, der kunne tænkes at opstå mellem det potentielle offer for menneskehandel og myndighederne. Ved den anden samtale deltog en nigeriansk præst, der havde til formål at imødegå den religiøse frygt.

Før afhøringerne havde man et møde med disse personer og forberedte dem på at skulle møde vidnerne. Af juridiske årsager er det vigtigt, at disse personer ikke påvirker vidnerne før afhøringen, så politiet forberedte dem på mødet, men man undlod at blive for specifik om, hvilke forklaringer man var interesseret i under den efterfølgende afhøring.

Ifølge Stef de Jonge har denne strategi haft en tydeligt positiv effekt på vidnerne, som efter disse møder fremtrådte friere og mere samarbejdsvillige. Protokollen var dog ikke nogen mirakelkur. Der var stadig mange forbeholdne reaktioner, men ifølge Stef de Jonge er der ingen tvivl om, at protokollen har været et skridt i den rigtige retning.

I løbet af retssagen blev strategien dog taget frem som et kernepunkt af forsvareren på vegne af de tiltalte menneskehandlere. Forsvareren betragtede denne protokol som en illegitim strategi fra politiets side, der påvirkede vidneudsagnene udenfor den egentlige afhøring. Dette blev dog afvist af retten, som på den ene side vurderede, at politiets strategi havde været forsvarlig, men på den anden side henstillede til en grundigere forberedelse af de to samtalepersoner, der i nogle tilfælde vurderedes at være gået for langt i deres møde med vidnerne. Denne protokol har dog betydet, at sagen er blevet anket til den hollandske Højesteret. Således er der stadig risiko for, at strategien kan anfægtes. Stef de Jonge regner dog ikke med, at strategien vil anfægtes på denne baggrund.

Stef De Jonges afhøringsprotokol kan findes i Appendix 4

Anbefalinger

Om religion:

Religion spiller en central, men tvetydig rolle i nigeriansk menneskehandel. Religion bruges til at fastholde nigerianske menneskehandelsofre i prostitution, og mange vurderer, at denne taktik er den vigtigste grund til, at det er så vanskeligt at få troværdige forklaringer fra disse menneskehandelsofre. Religion er en fortolkningsramme, hvorigennem menneskehandelsofre anskuer langt størstedelen af deres liv igennem. Det kan både være coping-strategier og problemer, som fra et almindeligt synspunkt ikke behøver være religiøse, traumatisering, familieforventninger, tvangs/venskabrelationer etc. Derfor kan religiøse verdensbilleder bruges som indgangsvinkel til problemer, som ellers kan være utilgængelige. Det er dog vigtigt at huske, at selvom et problem er af overvejende religiøs karakter, er den religiøse løsningsmodel ikke nok i sig selv.

Følgende anbefalinger kan gives i forbindelse med religion:

A) Tag problemstillingen alvorligt

Første skridt er naturligvis, at man ikke negligerer problemstillingen og ikke betragter nigerianernes religiøse liv som "overtro" eller lignende.

B) Brug religion i terapeutisk arbejde

Religionen kan rumme og kanalisere de modsatrettede følelser, som fastholder menneskehandelsofre i tvangsprostitution. F.eks. kan frygt og magt i det religiøse verdensbillede være næsten uadskillelige fra begreber som kærlighed og fortrolighed. Religion kan derfor både være middel for tvang og udnyttelse, og samtidig fungere som befrielsesstrategi. Et religiøst ritual kan kanalisere både håbet om en bedre og mere værdig eksistens, samtidig med at det binder en person i en magtrelation præget af voldsomt misbrug. Pligtfølelse og familiemoral kan gå hånd i hånd med skam, skyld og følelse af syndighed. Præsten May-Irene Wergelands brug af kristendommen til at behandle følelser af syndighed og skyld er et godt eksempel på hvordan religion kan adressere sådanne problematikker (se kap 6). Mildwaters arbejde viser hvordan det religiøse verdensbillede kan åbne for terapeutiske processer, som formodentlig ville være umulige uden brug af religiøse begreber.

Videre kan det ikke udelukkes, at et *deliverance* forløb kan have stærk psykologisk effekt. Bøn og ritualer kan ligesom Guds-tro være vigtige holdepunkter i livet, men disse forhold må ikke stå alene, og det er vigtigt at holde fast i de sociale initiativer, terapiforløb og empowermentstrategier, som er den nordvesteuropæiske kulturs indgangsvinkel til de bagvedliggende problemer.

C) Brug religion i empowerment arbejde

Evangelisk kristendom er den primære coping strategi blandt nigerianske ofre for menneskehandel. Deltagelse i kristent menighedsliv kan således spille en væsentlig rolle i at imødegå identitetsproblemer og give et åndehul af tryghed i en ellers voldsom udsat tilværelse.

D) Demonstrér medviden

Mange kompetencepersoner har bemærket, at det kan betale sig aktivt at vise, at man kender til det religiøse verdensbillede. Når man først har vist, at man kender til relevante begreber og elementer med religiøst islæt, er det lettere at få flere oplysninger. F.eks. beskriver Mildwater at efter at hun hørte om *Aiyélála*, og kunne nævne dette navn blev hendes klienter langt mere tilbøjelige til at nævne og fortælle hende om dette.

E) Vær kreativ og åben i mødet med religiøse forestillinger

Det er anbefalelsesværdigt at indstille sig på alternative og i nogen tilfælde ukonventionelle strategier i mødet med denne religiøse forestillingsverden. De tidligere omtalte norske socialarbejdere, som var villige til at gå med ud og ofre til en flod, er et godt eksempel på dette (se kap 6). Disse norske socialarbejdere lod deres egne fordomme om projektet træde i baggrunden, tog pigens virkelighed alvorligt og dette førte til et godt resultat. Michelle Mildwaters arbejde med evangeliske motiver i terapeutiske forløb er et andet godt eksempel på stor åbenhed overfor alternativ tankegang og metode. Hendes strategier er resultatet af et intensivt, langvarigt og kompromisløst socialt og terapeutisk arbejde for at imødekomme disse menneskehandelsofres behov. Denne åbenhed er meget vigtig for at kunne beskæftige sig kompetent med denne meget fremmedartede verdensopfattelse.

F) Samarbejde med religiøse og institutioner

Forbindelse med menigheder er væsentligt af mange grunde. Det kan både støtte empowerment og åbne adgang til en række problemstillinger af f.eks. psykiatrisk karakter. Samarbejde med religiøse autoriteter kan bruges i afhøringer, som det har været forsøgt i Norge og Holland og der kan være forebyggende elementer i, at disse menigheder formodentlig i stigende grad vil være en arena for menneskehandel.

G) Samarbejde med religiøse personer

Både May-Irene Wergeland og kulturformidleren Patricia Akinyemi har gjort sig erfaringer, der tyder på, at personlig religiøsitet er en kvalificerende egenskab i mødet med nigerianske ofre for menneskehandel. Kombination af traumebehandling og sjælesorg eller andre kristne tiltag er nærliggende. Kombination af kulturformidling og tilstedeværelse af præster i forbindelse med afhøringer er en anden oplagt mulighed. Som nævnt er det dog vigtigt at brugen af religion eller religiøse personer ikke står alene, men har en klart defineret forbindelse til andre formål.

Kulturformidling

Personer med baggrund og/eller kendskab til begge kulturer kan overskue en kulturmøde situation og opfange mange af de misforståelser, der fylder så meget, når nigerianske menneskehandelsofre kommunikerer med socialarbejdere eller myndigheder. Dette kaldes kulturformidling eller *cultural mediation*. Ifølge Dr. Aghatise som arbejder med kulturformidling i antitrafficking-organisationen *Iroko Onlus* i Torino Italien, behøver kulturformidleren dog ikke nødvendigvis være fra samme kultur. Aghatise fremhæver kulturformidling som en strategi der bl.a. kan bruges til at imødegå utroværdige udsagn som overlevelsestrategi.

Mange kompetencepersoner, herunder Michelle Mildwater ser misforståelser mellem nigerianere og sundhedspersonale som et stort problem. Kulturformidleren Patricia Akinyemi fra Prosentret i Oslo er enig, og hun betegner dette som en af hendes vigtigste opgaver. Akinyemi pæger også religiøse forestillinger og oplevelser som et hovedfokus for kulturformidling. Hun bruges også til at hjælpe nigerianske menneskehandelsofre til at forstå hvordan systemet og myndighederne

virker. Jarle Björke fra politiet i Bergen fortæller, at Politiet i en situation havde tre kvinder, som ikke var parate til at vidne. En samtale med Patricia Akinyemi bevirkede umiddelbart at to af disse tre kvinder stod frem og vidnede.

Patricia Akinyemi er en kvinde i begyndelsen af 50'erne, og hun bruger både hendes alder og hendes personlige religiøse overbevisning aktivt til at skabe kontakt til menneskehandelsofre. Hun siger, at hun taler ”meget religiøst og gudfrygtigt” til menneskehandelsofre og hun bruger familiære koder i Edo-sproget til at skabe en fornemmelse af respekt og tillid, ved f.eks. at tale som en mor eller som en tante, når hun kommunikerer med et offer for menneskehandel.

En person, som kender kulturens egne værdier, har også mulighed for at argumentere stærkt *ud fra dem*. Der er flere eksempler på, at grunden til at man vender sig mod sin bagmand simpelthen er vrede over, at man føler at være blevet behandlet uretfærdigt. Dr. Aghatis arbejder i Torino har i nogle tilfælde kunne lede menneskehandelsofre til en sådan stillingtagen.

Når man vælger en kulturformidler er denne persons karakter naturligvis vigtigt. Faktorer som alder, religiøsitet, eller personlige karisma kan være altafgørende for om kulturformidleren vil få den nødvendige tillid.

Konceptoversættelse

En anden form for kulturformidling har været anvendt af Kirkens Bymisjon i Stavanger, og Helge Årsvoll kalder dette for en *konceptoversættelse*. Konceptoversættelse er ikke baseret på formidlende personer, men på at man identificerer en række centrale begreber i kulturmødet og ”oversætter” disse begreber til ens egen kultur. Det er en strategi som bl.a. bruges i erhvervslivet og Årsvoll giver en række specifikke eksempler på sammenligninger, som kan bruges i mødet med nigerianske ofre for menneskehandel.

Tavshedspligt er et emne som ofte er vanskeligt at forklare og som oftest er vanskeligt for offeret at forstå betydningen af. Flere kompetencepersoner fortæller at man må investere tid i at forklare, hvor alvorligt et professionelt og lovmæssigt problem et brud på tavshedspligten er for en dansk eller norsk socialarbejder. Årsvoll foreslår, at man tydeliggør alvoren af tavshedspligten ved at sammenligne den med en familiehemmelighed.

Han foreslår også, at man forklarer f.eks. skattetryk ved at sammenligne det skandinaviske samfund med en *extended family* dvs. at der går ydelser og forpligtelser begge veje. Også myndighedernes rolle kan sammenlignes med et nærsamfund, der i Nigeria har en langt højere grad af tillid end det korruptionsplagede statslige system. Årsvoll foreslår derfor at sammenligne politi med landsbyledere.

Om kommunikation overfor utroværdige udsagn

Troværdighed er et overordnet tema, som er forbundet med religion, social strategi og PTSD-symptomer. Der er altså ikke simple entydige kommunikationsstrategier, som kan løse det troværdighedsproblem, som mange oplever i mødet med nigerianske ofre for menneskehandel. Enkelte helt konkrete teknikker må dog anbefales.

Endvidere er det vigtigt at understrege, at WHO-rapporten fra 2003 "WHO Ethical and Safety recommendations for interviewing trafficked women" giver grundige og væsentlige anvisninger i forbindelse med at interviewe ofre for menneskehandel. Før man beslutter overhovedet at gennemføre interviewet, bør man grundigt og ærligt overveje om det kan være til direkte skade for offeret og være yderst opmærksom på risikoen for at retraumatisere personen. Videre anbefales det være eksplicit omkring tavshedspligt og anonymitet og at udvise respekt og opmærksomhed (WHO 2003).

Af disse ovenfor nævnte årsager er det vigtigt at holde sig følgende for øje:

Forklar hvordan retssystemet forstår og etablerer troværdighed.

At troværdighed ved vidneudsagn og påståede hændelsesforløb underbygges og ligeledes etableres gennem angreb fra modsatrettede påstande er svært for nigerianske ofre for menneskehandel at forstå. Dette er en tænkemåde, som ofte virker kontraintuitiv på de nigerianske menneskehandelsofre. Under afhøringer og forberedende samtaler anbefales, at der generelt investeres tid og energi i at forklare, hvordan udsagn vil blive efterprøvet og at oplysninger, der ikke stemmer overens med andre kilder vil kompromittere ens troværdighed og svække ens situation. Mange gør opmærksom på, hvor vigtigt det er at ekspliciterer med stor grundighed umiddelbart før specifikke situationer hvor der f.eks. skal finde en afhøring eller lignende sted.

Vis at du gennemskuer et utroværdigt udsagn

Både hollandske og norske politifolk fortæller om reviderede afhøringsmetoder. Traditionelt vil man lade et vidne forklare sig uden at bryde ind og så efterfølgende gå ud og efterprøve informationerne. De forklaringer som man møder fra nigerianske menneskehandelsofre kan i den grad have karakter af et situationsafhængigt selvforsvar eller "tågeslør", at flere politifolk er gået over til at afbryde sådanne usandsynlige historier eller bortforklaringer. Det er dog ikke kun politifolk, som benytter sig af sådanne strategier. Maya Brenna Nielsen fra ROSA projektet beskriver, at hun typisk vil afbryde en utroværdig historie. Derefter forklarer hun klienten, at hun har hørt rigtig mange forklaringer fra personer i samme situation, at hun godt ved at klienten sikkert har hårde oplevelser bag sig og at hun ved hvor svært det er, men at hun er nødt til at have ordentlige oplysninger, hvis hun skal være i stand til at hjælpe. Maya Brenna betragter det som reel respekt for klienten at afvise historier, der måske er plantet af bagmænd og som har til formål at opretholde udnyttelse af vedkommende.

Brug uformelle samtale-situationer og emner

Der er stor enighed om, at der findes en bedre kommunikation mellem myndigheder og ofre for menneskehandel i uformelle samtalsituationer end i en formel opsat kontekst. Socialarbejderen Mogens Pedersen møder følsomme emner ved at lade dem komme af sig selv i uformelle samtaler i dagligdags situationer i Christians Venners *Safe House*. Han vil så typisk følge emnet så langt som pågældende selv fastholder det, men han presser ikke selv emnet igennem. Maya Brenna-Nielsen anbefaler endvidere en almindelig rejsebog som f.eks. *Bradts Travel guide Nigeria*. I den kan man finde en masse almindelige smådetaljer, som er god at starte samtale ud fra. Hun anbefaler f.eks. madlavning og klientens familieforhold som typiske samtaleemner. Familieforhold som udgangspunkt for samtale understøttes i øvrigt af kompetencepersoner som Michelle Mildwater, Trine Bille og Sine Plambech (se kap 4.). De gør opmærksom på, hvor vigtig familieforhold er i nigerianernes identitet og at det er et godt udgangspunkt for at starte en samtale på et grundlag, der giver dem en positiv identitet, snarere end f.eks. en identitet som offer, prostitueret, lovbrøder, etc.

Om Tillid

Troværdighed hviler på tillid og ifølge Advokat Gro Wildhagen er tid til tillidskabelse i højere grad et kernepunkt med henblik på nigerianske menneskehandels ofre end med andre af hendes klienter. Alle aktører, der har med nigerianere at gøre, arbejder målrettet med at etablere og fastholde en tillidsrelation. Nigeria er en af verdens mest korrupte stater¹³ og menneskehandels ofrene lever i en meget hård social sammenhæng, hvor man må stå sig selv nærmest for at overleve. Erfaringer fra politiets indsats i Bergen indikerer, at tillidsskabelse spiller så central en rolle, at religiøs frygt endda i nogen grad kan imødegås via tillidskabelse. Are Sanggolt fra Bergens politi forklarer, hvor vigtigt det er at vise, at man bekymrer sig om pågældendes sikkerhed og pågældendes families sikkerhed og at dette har højere prioritet for politiet end retsforfølgelsen af eventuelle bagmænd.

Forklar systemet

Et væsentligt aspekt af manglende tillid er mangel på forståelse af systemet. Nigerianske menneskehandels ofre i Skandinavien befinder sig i en position, hvor de er prisgivet et meget indviklet socialt system. Flere aktører anbefaler, at man investerer tid og energi i at forklare systemet på forhånd og derved skabe en forudsigelighed, der giver offeret en tryghedsfølelse. Maya Brenna-Nielsen forklarer, at hun forbereder sine klienter meget grundigt før de eksempelvis skal indgive en ansøgning ved udlændingemyndighederne. Hun forklarer dem, at dette ikke er kriminalpolitiet, at de personer klienten vil komme til at møde kun kommer til at skrive ned hvad hun siger og stille spørgsmål. Brenna understreger også i denne situation, at usandfærdige historier vil hæmme chancerne for opholdstilladelse. Det er også vigtigt at forklare sin egen rolle meget grundigt samt at give konkrete eksempler og beskrivelser af situationer, som gør det klart for vedkommende, hvordan systemet fungerer og f.eks. hvad det vil sige at have tavshedspligt.

Aktiv brug af netværk.

Den grundlæggende mistillid til systemer indebærer naturligvis, at man navigerer via personlige relationer. Socialarbejdere lægger derfor stor vægt på at formidle sådanne personlige relationer mellem hinanden overfor ofre for menneskehandel. Lillian Vigslund fortæller hvordan der altid er brug for brobygning, hvor bekendtskabet til tidligere kontaktpersoner tydeligt understreges og vises. Det samme gør sig gældende i Maya Brenna Nielsens arbejde, og hun understreger vigtigheden af, at ROSA projektet har nær kontakt med ofrene og personligt kender til alle øvrige aktører, som de kan have brug for at sætte et menneskehandels offer i kontakt med. Hun anbefaler endvidere at beskrive de konkrete personer som offeret vil møde overfor offeret. Dette kan være både fysiske kendetegn og/eller karaktertræk. Dette formidler tillid og giver en fornemmelse af forudsigelighed og dermed tryghed.

Om tid

Troværdighed hviler på tillid og tillidskabelse kræver tid. Således udgør tid en væsentlig faktor i forbindelse med at reducere PTSD-symptomer i en grad, hvor pågældende efterfølgende bliver fysisk i stand til at gengive virkeligheden (Stolen smiles: 77). I nogle offentlige systemer kan det være et problem, at rammerne simpelthen ikke giver den nødvendige tid til at nå at etablere en tillid, ro og forståelse af systemet.

¹³ se f.eks. http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2010/results

Advokaten Ann-Cathrin Markussen fortæller, at det tager lang tid at oparbejde tillid hos nigerianske menneskehandels ofre og for vedkommende at nå til den beslutning om f.eks. at anmelde en bagmand. Denne tid er ifølge Markussen en nødvendighed før det er forsvarligt at tage hende til en politiafhøring. Markussen og hendes kollega Silje Elisabeth Stenvaag angiver at de typisk bruger mellem 15 og 25 timer på samtaler før et offer for menneskehandel er i stand til at vurdere en anmeldelse, dvs. forstå implikationerne af at afgive forklaring til politiet og eksempelvis vidne mod eventuelle bagmænd.

Tid er også af altafgørende betydning for politiets arbejde. Som nævnt er en af baggrundene for politiet i Bergens arbejde, at de investerer ressourcer i over *tid* at etablere *tillid*. Det har dog været en langvarig proces at kunne få ordentlige vidneudsagn. Afdelingsleder ved Bergens Politi Jarle Bjørke fortæller, at politiet først oplevede en stor irritation og utålmodighed over de usamarbejdsvillige forulempede ofre, der gav mange forskellige historier og ligeså mange forskellige vidneforklaringer. I dag har politifolkene dog vænnet sig til, at de utroværdige udsagn er normale og at tillidsskabelse kræver stor tålmodighed. Menneskehandels ofre allokeres i trygge omgivelser, dvs. på et krisecenter, hvor de kan bo indtil de er parate til at tale med politiet. Ifølge Are Sanggolt fra Bergens Politi kan denne periode tage fra 10 dage og op til flere måneder. I stedet for at presse mange vidneforklaringer ud af ofre, investerer man tiden i at forklare dem, hvad det vil sige at afgive en vidneforklaring og at deres forklaring skal kunne afprøves og verificeres af andre kilder.

I Danmark har der været rejst debat om handlende kvinder skulle anbringes i fængsel eller om de skulle anbringes på et krisecenter. I denne forbindelse synes det relevant at inddrage erfaringerne fra Bergens Politi. Ifølge Tom Nørskov har brugen af krisecentre affødt en stærkt øget succesrate fordi ofre langsomt får tillid til politiet¹⁴. Ordningen blev en overgang stoppet, men ifølge Ritzau er muligheden genåbnet fra 3/12 2010¹⁵. Michelle Mildwater understreger, at den absolut vigtigste faktor i afhøringsprocessen er et miljø, der er trygt, roligt og respektfuldt, hvor der ikke skabes falske forhåbninger og hvor vedkommendes psykologiske alarmberedskab kan lægge sig. Mildwater henviser til Italien, hvor man har et system der ligner det norske.

Stereotyper

Stereotyper er de generaliserede fordomme og forestillinger, som forskellige befolkningsgrupper kan have om hinanden. De spejler ofte hinanden på tværs af kulturmødet og dermed skaber man både et billede af sig selv og af den anden part i kulturmødet. Stereotyper er kendetegnet ved en særlig intuitiv appeal, hvilket betyder, at de er lette f.eks. for medier at bruge. De giver dog et voldsomt forsimplet eller endda et fordrejet billede af virkeligheden og stereotyper kan antage deres eget liv, så de begynder påvirke den sociale virkelighed.

Kompetencepersonerne, som er interviewet til undersøgelsen har generelt vejet tilbage for spørgsmålet "hvordan oplever du nigerianere som gruppe?" Dette er en positiv indikator på, at man er bevidst om faren for at lave stereotype generaliseringer, når man beskriver personer fra en anden kultur. Når man skal forstå en anden kultur må man finde en balance mellem på den ene side at forsøge at forstå de faktiske generelle kendetegn ved, hvordan en kultur præger og definerer mennesker, og på den anden side vigtigheden af at møde mennesker, som individer med egne ønsker og strategier snarere end en homogen kulturel gruppering. Det kan ofte være

¹⁴ "Politiet dropper succesfuldt redskab mod trafficking" <http://www.information.dk/248961> 28-10-2010

¹⁵ "Ny midtjysk løsning på Trafficking" <http://www.information.dk/245756> 28-10-2010

¹⁵ "S: handlede kvinder skal på krisecenter" <http://www.information.dk/248961> 05-12-2010

vanskeligt at skelne mellem holdbare generaliseringer om en kultur og stereotyper, som er begyndt at leve deres eget liv, men det er vigtigt at holde fast i forsøget. Derfor skal vi være opmærksomme på de specifikke stereotyper som findes i kulturmødet med vestafrikanere så vi klarere kan se, hvor det er holdbart at se generelle træk, således at vi samtidig kan forstå og være bevidste om menneskehandelsofrenes individuelle motivationer og strategier. Når man eksempelvis forstår bevæggrunden for problemet med at få sandfærdige og brugbare forklaringer fra nigerianske ofre for menneskehandel, så lægger man dermed grunden til at imødegå de relaterede problemer. Hvis man derimod stereotypt konkluderer, at nigerianere åbenbart er løgnagtige, så har man dermed afsluttet emnet ned på en måde, der ikke leder i retning af nogen løsningsmodeller.

Vestafrikanere og europæere har stereotype forestillinger om hinanden, der spejler hinanden og finder gensidig bekræftelse. Der er tale om komplekse forestillinger med dybe historiske og kulturelle rødder. Således kan den stereotype afrikaner i forskellige sammenhænge beskrives med helt forskelligt rettede adjektiver f.eks.; impulsiv, okkult, erotisk, irrationel, primitiv, musikalsk, ædel, cool, naturlig, grusom, stærk, sorgløs og lidende. Det fremgår af figur 7a, hvilke stereotype generaliseringer, at europæere møder afrikanere med og vice versa.

Figur 7a: Stereotype kulturelle forestillinger

Den stereotype afrikaner	Den stereotype europæer
Hjælpeløs	Hjælpesom
Fattig	Rig
Løgnagtig	Pålidelig
Underudviklet (primitiv)	Udviklet (civiliseret)
Farlig	Farlig
Ustruktureret	Velorganiseret
Kropslig/erotisk	Rationel
Okkult /dæmonisk	Moderne/kristelig

Om alternativer for ofre for menneskehandel

Der er enighed blandt mange af de mest erfarne socialarbejdere som f.eks. Michelle Mildwater og Mogens Pedersen, at mange problemer kan undgås hvis samfundet er i stand til at tilbyde disse menneskehandelsofre et reelt alternativ til tvangsprostitution, dvs. en holdbar eksistens med et absolut minimum af social sikkerhed. Der er bred enighed blandt undersøgelsens kompetencepersoner om, at frygten for tilbagesendelse og en højst usikker situation i Nigeria er en af de stærkeste kræfter. Det er ligeledes denne frygt som definerer menneskehandelsofrenes strategier og valg f.eks. når de skal vælge mellem loyalitet mod deres bagmænd og muligt samarbejde med myndigheder.

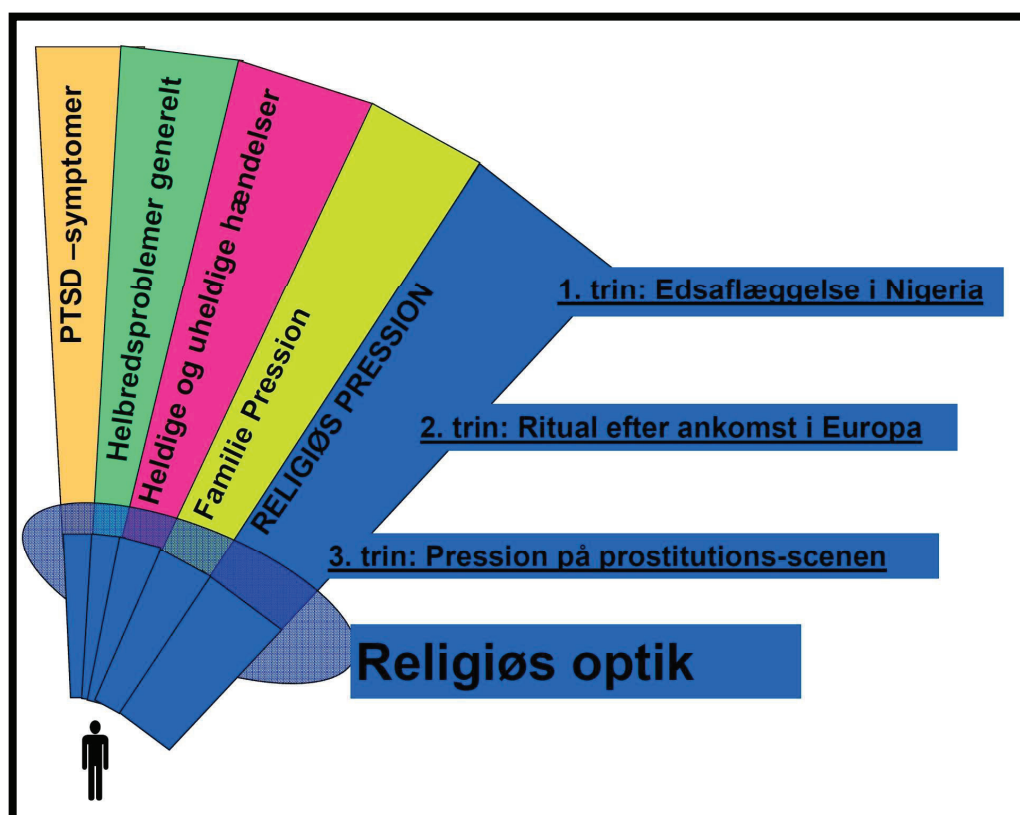
Et forsøg på at imødegå denne situation er den norske "vitne instruks" (vidne instruks) fra 1/11 2008. Denne bestemmelse sikrer, at menneskehandelsofre, der vidner i straffesager mod bagmænd, som hovedregel skal gives ophold i Norge. Jarle Bjørke fra politiet i Bergen betegner

vidneinstruksen som en primær forudsætning for politiets troværdighed overfor de menneskehandels ofre, der beslutter at samarbejde med politiet. Ifølge Bjørke kan politiet med vidneinstruksen i hånden henvise til, at samarbejdet med retssystemet giver en reel chance for at få opholdstilladelse. Og dette går ikke ubemærket hen i de nigerianske miljøer. Mange nigerianere har stor mistillid til myndigheder og Bjørke vurderer, at det har haft afgørende betydning, at disse konkrete succeshistorier kom i omløb blandt nigerianerne i Bergen. I et mistillidspræget miljø skal man "se før man tror" og historier spredtes hurtigt blandt nigerianerne. Derfor har de konkrete opholdstilladelser betydet en øget tillid samt et øget vilje til at samarbejde med politiet. Bjørke mener dog, at en retsproces er så omfattende og tungt et foretagende, at vidneinstruksen i realiteten ikke har resulteret i mange falske eller uberettigede anmeldelser, hvilket man måske kunne frygte.

Konklusion

Religiøs tvang – ingen lette løsninger

En af de vigtigste målsætninger med denne undersøgelse har været at afdække mulige løsningsmodeller mht. religiøs tvang. Tanken var, at hvis problemet er *religiøs betinget*, så måtte det være muligt at finde en *religiøs baseret løsning* f.eks. via evangeliske *deliverances*, hjælp fra traditionelle religiøse eksperter eller lignende. Det har dog vist sig, at problemet er betragteligt mere sammensat og komplekst. Religiøs frygt kan være forbundet med en række problemstillinger, som ikke har nogen ”magisk” løsning. Derfor er den vigtigste overordnede konklusion, at der ikke findes nogen lette løsninger. Religion kan kanalisere modsatrettede følelser af tvang/frygt og venskab/intimitet, og derved være med til at skabe et meget sammensat følelsesregister, som er et effektivt kontrolmiddel, der gør udnyttede personer mindre tilbøjelige til at angive deres bagmænd. Religion komplicerer også oplevelsen af tvang ved bl.a. at skabe en fortolkningsramme, som forklarer næsten alt. Derved bliver den religiøse tvang meget uimodsigelig fordi uheld eller helbredsmæssige problemer tolkes som overnaturlige strafhandlinger og derved underbygger dette tvangselement. Men denne brede religiøse optik betyder også, at religion kan være en dør til vanskeligt tilgængelige emner. Dette gør anvendelse af religion særdeles relevant i det faglige møde med nigerianske ofre for menneskehandel. Dog under forudsætning af, at de konventionelle strategier ikke glemmes i denne proces.

Religiøs pression skaber eller opretholder en optik, hvor stort set alle forhold som personen oplever, kan støtte den religiøse pression.

Religiøs tvang har tre trin 1) Edsaflæggelse før afrejsen fra Nigeria, 2) Opfølgende ritual ved ankomst i Europa og 3) Trusler og magi på prostitutionsscenen. Den religiøse tvang intensiveres igennem et menneskehandelsforløb, og det ser ud til, at det sidste trin i dette forløb spiller en særdeles vigtig rolle, fordi dette trin enten skaber eller opretholder en optik, hvor edsaflæggelsen i Nigeria bliver gjort til tvangselement.

Vi bør derfor fortsat have opmærksomhed rettet mod en øget forståelse af de ritualer, som menneskehandels ofre ofte gennemgår i Nigeria før afrejsen. Dr. Aghatisers vurdering er, at der er en stigende tendens til, at uautentiske ritualer bliver udført af menneskehandlens bagmænd som en del af et psykologisk kontrolspil. Disse ritualer udgør en større andel af edsaflæggelserne end de autentiske ritualer som udføres af legitime præster fra den traditionelle edo-religion. Hvis dette er korrekt, er det væsentligt at få en bedre og mere detaljeret viden om hvordan dette psykologiske spil fungerer. Denne viden kan være direkte anvendelig i at modarbejde den religiøse frygt.

Vi bør også fortsat have en opmærksomhed på det psykologiske spil som menneskehandels ofre underkastes, når de befinder sig i tvangsprostitution i Europa, og hvordan religion indgår som delelement i dette. At forstå dette vigtige trin i pressionen kan rumme viden og evt. potentielle løsningsmodeller for det fagpersonale, som har med menneskehandels ofre at gøre.

Det er også vigtigt at huske vores tendens til at overeksponere det religiøse element. I realiteten betyder familiepression i mange tilfælde ligeså meget, måske endda mere end religiøs pression. Familiepression har dybe kulturelle rødder og kan være vanskeligere at tale om end religiøs pression.

Religionsbaseret intervention

Religiøs frygt bør tages alvorligt og om muligt imødegås. Selvom der ikke findes nogen magiske løsninger, så viser erfaringer fra Norge, Holland og Italien at man godt kan imødegå problemerne. Kulturformidling synes at give gode resultater og samarbejde med religiøse institutioner og personer har også vist gode resultater.

Empowerment arbejde

Netop fordi det religiøse verdensbillede kan forklare næsten alt, så rummer og kanaliserer det også de copingstrategier som menneskehandels ofre selv benytter. Det drejer sig primært om den ny-evangeliske kristendom som mange menneskehandels ofre tilslutter sig som et led i deres vej ud af prostitution. Dette kan bruges i empowerment-arbejde, som det f.eks. har været forsøgt af organisationen HopeNow, der har samarbejdet med en evangelisk menighed. Som Michelle Mildwater fra HopeNow gør opmærksom på, skal man dog stadig huske, at kristendommen bringer sine egne problematikker med sig og altså heller ikke er nogen "magisk" løsning.

Terapeutisk arbejde

I mødet med nigerianske ofre for menneskehandel bør man være bevidst om at konventionel psykiatri ikke altid kan appliceres og man bør så vidt muligt inddrage etno-psykiatri. Endvidere kan det religiøse verdensbillede åbne op for psykiatriske forhold, der ellers ville forblive lukkede for socialarbejdere og myndigheder. Anvendelse af et religiøst verdensbillede kan derfor være afgørende i at forsøge at bygge bro til nigerianske menneskehandels ofre. Det er muligt at inkludere religiøse institutioner og evt. integrere rituelle forløb direkte i det terapeutiske arbejde,

men dette bør følges nært af det sociale eller terapeutiske arbejde som adresserer de bagvedliggende problemer.

Kreativitet

”Juju”-pression er et ukonventionelt fænomen, så det er vigtigt at indstille sig på at være ukonventionel for at imødegå det. Det er en god ide at være åben og kreativ mht. at finde løsninger, og man bør huske at enkeltpersoners karakter betyder meget, så man bør ikke nødvendigvis give op hvis der ikke kommer gode resultater i første forsøg.

Usandfærdige historier – religion og andre årsager

Der er ekstraordinært store problemer med at få sandfærdige, udtømmende og præcise forklaringer af hændelsesforløb fra nigerianske ofre for menneskehandel. Dette er det væsentligste problem som myndigheder og socialarbejdere møder mht. den religiøse frygt. Dette problem har dog en række årsager hvoraf religiøs frygt kun er en. Også mistillid og traumatisering er forhold som ofte hæmmer kommunikationen.

Religiøs frygt kan forårsage fordrejede fortællinger eller tavshed, fordi personen er bange for at bryde en ed eller endda fordi personen er bange for at nævne en relateret guddom. For det første er det vigtigt at have opmærksomhed på muligheden for religiøs pression når man sidder overfor et nigeriansk menneskehandelsoffer. For det andet kan det anbefales at afprøve de muligheder, der er tilgængelige såsom f.eks. det hollandske politis afhøringsprotokol fra *Operatie Kolvis* (Appendix 4).

Traumatisering hæmmer kraftigt en persons evne til at huske og gengive virkeligheden. Derfor bør man stræbe efter at stille den nødvendige tid og trykke rammer til rådighed således, at PTSD-symptomer kan lægge sig og personen bliver fysisk i stand til at kommunikere præcist. Dette kan evt. kombineres med tillidsskabende arbejde.

Mistillid kan hæmme kommunikation i mange dimensioner. Der kan være mistillid mellem tvangsprostituerede og mistillid overfor socialarbejdere skabt af bagmænd. Mistillid til systemet, kan være kulturelt betinget eller komme fra manglende forståelse af systemet, men kan også bunde i, at systemet opleves som en modstander, der truer personens position og muligheder uden at stille reelle alternativer til rådighed. Tillidsskabende arbejde bør fokusere på kommunikation, på forståelse af systemet og på hvordan man kommunikerer med systemet. Man bør opstille reelle perspektiver og så vidt muligt arbejde med personlige relationer og uformelle samtalsituationer. Grundlig forberedelse af formelle samtalsituationer er meget vigtig.

Personlige relationer betyder meget for personer i mistillidsprægede sammenhænge. Derfor kan *kulturformidling* spille en vigtig rolle i at etablere en bedre kommunikation med nigerianske ofre for menneskehandel. Det kan anbefales at afprøve kulturformidling som strategi både i forbindelse med politiarbejde og andre situationer hvor nigerianske ofre for menneskehandel interagerer med myndigheder.

Den religiøse pression vil fortsætte med at være et problem for de faggrupper, der møder nigerianske ofre for menneskehandel, og det er ikke et problem, som der findes en enkelt løsning på. Men møder vi disse ofre for menneskehandel med fordomsfrihed, empati og forståelse for deres faktiske situation og prioriteter, så har vi et godt udgangspunkt for at tackle de kulturelle forskelle, der ind imellem hæmmer vores arbejde med at hjælpe disse ofre.

Litteratur

Aghatise, Esohe, Dr. *Associazione Iroko Onlus*, rapport om kulturelle sociale og økonomiske motivationer bag menneskehandel. Turin Italy

Akhiomen Don, Ph.D., LLB. 2006 *The Resurgence of Ayelala in Benin Kingdom: An Indictment of the Conventional Dispensation of Justice in Nigeria*. (New York, USA)

Awolalu, J.O. 1968. *Ayelala: A Guardian of Social Morality*. in Orita, Ibadan Journal of Religious Studies, vol 11/2, Dec., 1968, 80

Babatunde, Emmanuel D. 1992 *A Critical Study of Bini and Yoruba value systems of Nigeria in Change, Culture Religion and the Self*, Edwin Mellen Press, New York and Queenston.

Ben-Amos, Paula Girshick. 1994 The Promise of Greatness: Women and Power in a Benin Spirit Possession Cult. In *Religion in Africa: Experience and Expression*, T.D. Blakely, W.E.A. Van Beek, and D.L. Thomson, Eds. \$:James Currey.

Stolen Smiles, The physical and psychological health consequences of women and adolescents trafficked in Europe

Bales, Kevin 2000. *Disposable People, New Slavery in the Global Economy*. University of California Press.

Babandede, Mohammed 2010. *Nigerian Strategies to Prevent & Combat TIP*. Presentation at the Seminar "Exchange of Experiences and Enhancing Cooperation between Key Actors from Sweden Nigeria and Ghana" organised by Swedish Institute.
www.si.se/upload/Human%20Trafficking/Babandede.ppt accessed 06-12-2010

Bradbury, Steve. 1996. *Religion in the Modern World, From Cathedrals to Cults*. New York: Oxford University Press.

Bradbury, R.E. 1957. *The Benin Kingdom, and the edo-speaking peoples of South-Western Nigeria*. London International African Institute

Carling, Jørgen. 2005. *Fra Nigeria til Europa, Innvandring, menneskesmugling og menneskehandel*. PRIO Oslo

Center mod Menneskehandel (CMM): *Menneskehandel; Definition & identifikation*, Servicestyrelsen, København.

Gore, Charles and Joseph Nevadomsky. 1997: *Practice and Agency in Mamy Wata worship in Southern Nigeria*, African Arts, Vol. 30, No 2 (spring 1997) pp. 60-69+95. Published by UCLA, James S Coleman African studies center.

Egunyanga Vincent, 2010. Benin's day of Curses as Oba invokes the gods against armed robbers, kidnappers. <http://sunday.dailytrust.com/> sunday, 20 june

Egharevba, Jakob U. 1971. Benin. 1971 Kraus Reprint, Nendeln.

Ebegbulem, Simon. 2009 Sep 7. Benin chief, 4 juju priests arrested for human trafficking. <http://www.vanguardngr.com/> 06-12-2010

Europol. Trafficking fact sheet 2009. *Trafficking in Human Beings in the European union: A Europol Perspective*. Europol European Law Enforcement Agency December 2009

Europol. 2009 *Trafficking in Human Beings from Nigeria to the EU: Intelligence Assessment*. Europol European Law Enforcement Agency December , EDOC #299698

Entman, Robert M & Andrew Rojecki. 2001. *The Black image in the White mind*. University of Chicago Press

Hallgren, Roland. 1991. *The good things in life, a study of the traditional religious culture of the Yoruba people*. Lund Plus Ultra. Lund studies in African and Asian religions Vol. 2

Jonge Stef de. 2007 *Protocol voor verhoor Nieriaanse slachtoffers in de onderzoeken Koolvis en Kluivingsbos*. Dienst Nationale Recherche Holland.

Marfo tom rev. Dr. (no year) *Understanding the concept of voodoo and the role it plays in the beliefs and practices of african traditional religion: The impact and effects it has when it is used on those who are trafficked to work in the prostitution business*. Christian aid and resouces foundation (carf) Holland

Marshal, Ruth. 2008 *Political Spiritualities. The Pentecostal Revolution in Nigeria*. The University of Chicago Press. Chicago and London

Morka, Godwin E. 2010. *Addressing human Trafficking at Source: Contering the power of Juju on Victims – Our experience at NAPTIP, Nigeria*. Presentation at AFRUCA seminar January 2010

Monzini, Paola. 2005. *Sex traffic, Prostitution, Crime and Exploitation*. Zed Books London, New York

Nielsen, Betina og Jan Peter Madsen 2009. Rapport om Dansk Røde Kors Kvindecentrets arbejde med asylsøgende handlede kvinder. PA Consulting Group

Prina, F. 2003 *Trade and Exploitation of Minors and Young Nigerian Women for Prostitution in Italy, Action Programme against the Traffic from Nigeria to Italy of Minors and Young Women for Sexual Exploitation*, Research Re- port, UNICRI, Italy.

UNESCO 2006. Human trafficking in Nigeria Root Causes and recommendations. UNESCO Paris 2006 Policy Paper Poverty Series n° 14.2 (E) Paris 2006

Van Dijk, R.j Rasing, T., Tellegen, N., and van Binsbergen, W. 1999. *Een schijn van voodoo: culturele achtergronden van de handel in nigeriaanse meisjes voor nederlandse prostitutie. Een verkenning*. Leiden: African Studies Centre.

Van Dijk, R.j 2001. "Voodoo" on the doorstep: Young Nigerian Prostitutes and Magic Policing in the Netherlands, *Africa: Journal of International African Institute*. Vol. 71, No. 4 (2001), pp. 558-586.

WHO, Cathy Zimmerman 2003. *WHO Ethical and Safety recommendations for interviewing trafficked women*. WHO. London School of Hygiene and Tropical Medicine og the Daphne programme of the European Commission

Årsvoll, Helge 2009. *Når jeg er med en mann hjem, tegner jeg korsets tegn I det jeg går over dørterskelen* Religionens betydning for nigerianske kvinder I prostitusjon. MA-opgave I globale studier Misjonshøgskolen I Stavanger.

Appendix 1 - Liste over interviewede personer

Politifolk

- **Anne S. Vallentin**, Københavns Politi, Gruppen mod Kvindehandel. København.
- **Trine Møller**, Københavns Politi, Gruppen mod Kvindehandel. København.
- **Henrik Thuesen**, Efterforsker, Midt- og Vestjyllands politi
- **Are Sangolt**, Bergens Politi. Bergen.
- **Jarle Bjørke**, Afdelingsleder i Hordaland politidistrikt, Bergen
- **Rune Sivertsen**, Stop-Gruppen, Oslo Politi. Oslo.
- **Stef de Jonge**, plv. teamleder team 7 Dienst Nationale Recherche, Korps Landelijke Politiediensten. Holland.

NGO og socialarbejdere

- **Lillian Vigslund**, Daglig leder, Kvindecenteret Røde Kors. København.
- **Mogens Pedersen**, Daglig leder, Christians Venner. København.
- **Lisbeth Bohmann**, Projektmedarbejder, Provost. Frederecia
- **Berit Arne-Skidmore**, Socialfaglig medarbejder, Kompetencecenter Prostitution. København.
- **Maya Brenna Nielsen**, Informasjonsansvarlig ROSA prosjektet, Oslo
- **Mildrid Mikkelsen**, Daglig leder, ROSA prosjektet, Oslo
- **Jeannie Hegstrup**, Socialfaglig medarbejder, Kompetencecenter Prostitution, København.

Kulturformidlere

- **Dr. Esohe Aghatise**, Associazione Iroko Onlus, Torino
- **Patricia Akinyemi** Kulturformidler, Prosentret. Oslo.

Forskere

- **Sine Plambech**, socialantropolog, PhD-kandidat ved DIIS og Columbia University
- **Helge Årsvoll**, tidligere socialarbejder ved Kirkens Bymisjon. Stavanger.
- **Dr. Chales Gore**, Senior Lecturer in the History of African Art, School of Oriental and African Studies, University of London
- **Dr. Rijk A. van Dijk**, forskningsleder, The African Studies Centre in Leiden, Holland.
- **Birgitte Ellefsen**, University College lecturer, Politihøgskolen og tidligere leder av KOM prosjektet. Oslo

Præster

- Pastor **Tom Marfo** CARF. Holland.
- **May-Irene Wergeland**, Præst tidligere ansvarlig for værestedet i Kirkens Bymisjon, Bergen
- Pastor **Abiola Alushola**, RCCG Jesus Centre for All Nations. København.

Terapeuter

- **Trine Bille** Gestaltterapeut, Pro sentret, Oslo
- **Michelle Mildwater**, gestaltterapeut og daglig leder, Hopenow. København.

Advokater

- Advokat **Silje Elisabeth Stenvaag**, Advokatene Rognlien, Djønne & Co. Oslo.
- Advokat **Ann-Cathrin Markussen**, Advokatene Rognlien, Djønne & Co. Oslo.
- Advokat **Gro Wildhagen**, Advokatfirmaet Salmon Johansen AS. Oslo.

NB. To kompetence-personer ønsker at være anonyme og er ikke inkludert i listen.

Appendix 2 – Interviewguide kompetencepersoner

Formel indledning

Først vil jeg gerne bede om lov til at optage interviewet.

Nigerianere generelt

1. Hvordan oplever du helt overordnet Nigerianske ofre for menneskehandel?
2. Hvordan er kommunikation med nigerianske ofre for menneskehandel?
 - a. Identifikation –
 - b. utroværdighed
 - c. misforståelser
 - i. eksempler - helbred
3. Hvor føler du at i typisk går fejl af hinanden ?
4. Hvor opstår der evt. problemer i systemet ?
5. Hvilke løsningsmodeller har i brugt
6. hvordan har de virket

Religion

7. Hvad tænker du om disse nigerianske ofre for menneskehandels religiøse liv ?
8. Hvordan kan det sammenlignes med Nordvesteuropæisk religiøsitet ?
9. Er der nogen skæringspunkter eller konflikter i denne sammenhæng ?
10. Hvilke løsningsmodeller har i brugt – hvordan har de virket
11. Hvordan oplever du samspillet mellem psykiske og religiøse forhold ?
- 12.

Juju.

13. Hvad er din oplevelse af juju hekseri eller overtro ?
14. Har du fornemmelsen. Af at de censurerer sig overfor danskere/Nordmænd
15. Har du specifikke erfaringer relateret til juju i relation til menneskehandel
 - a. Aiyélála ?
 - b. Remote control
16. Hvilke – beskriv i detaljer

17. Hvordan vurderer du de historier du hører om juju-ritualer
18. Hvilke løsningsmodeller kender du til og hvordan har de virket

Afsluttende spørgsmål

19. Er der nogen bestemte områder som det ville være værdifuldt for det hvis jeg fokuserede på i min undersøgelse?
20. Hvilke andre kompetence-personer findes indenfor dette

Appendix 3 – Interviewguide

Ofre for menneskehandel

1. What religion or denomination do you belong to ? Can you tell me a bit about this – [samtale om dette] <u>Kristendommens rolle</u> <i>Hvilken rolle spiller kristendommen i kvindernes liv og hvilke strategier stiller den til rådighed.</i> 2. What do you think when you see this picture? (evt. andre billeder).... 3. What does your belief mean in your life? 4. How can Jesus help you in life? <u>Danskeres religion/kristendom</u> <i>Hvordan oplever kvinderne sig selv i- og overfor det danske religiøse landskab. Hvilke forhindringer og muligheder ligger i dette.</i> 5. What is the difference between religion in Africa and DK 6. What do you think when you see this picture? (evt. andre billeder).... 7. What do you think think about danes relationship with spirits and religion ? – how is it different from religion in Africa ? 8. Whattin do danes think about your beliefs <u>Traditionel religions rolle</u> <i>Hvilken rolle spiller traditionel afrikansk religion i kvindernes liv og hvilke strategier og begrænsninger findes i forbindelse hermed.</i> 9. What do you think when you see this picture? (evt. andre billeder).... 10. Can you tell me about traditional religion in the area that you come from? 11. Festivals, masquerades, rites de passage, medicin, Kingship divination...	(Pic A (1-10)) <i>Kristne billeder</i> <i>Michelles prayercards</i> Pic A (11) <i>Kristne billeder</i> <i>Andre billeder associeret med dansk religiøsitet evt. billeder af migrantkirker i KBH</i> Pic B (1-3) <i>Oba af Benin, edo-høvdin, Egungun-dansere</i> Pic C (1-13) <i>Oboh, babalawo, divinatorer, native doctors, Olocum-tempel, Olocum-paraferalia, Mami Wata</i>
---	---

(evt. andre billeder).... 12. Which spirits are worshiped ? <i>Ancestors, Iron spirit (Ogun) Water spirit (evt. Olocum, Maame Wata, e.a.</i> 13. How can a native doctor help you 14. How can a obo help you 15. How can a babalawo help you 16. Can you explain to me the difference between Jesus and traditional spirits.? 17. Are pastors always good people ? 18. Are native doctors always bad people? 19. Can spirits protect a person or can only Jesus protect ? <u>Hvor findes misforståelser</u> <i>i forhold til systemet og socialarbejdere</i> 20. We have spoken a bit about how danes see African beliefs, but do they react to African beliefs? 21. can you give me examples of these reactions ? 22. How does danish authorities and social works react to your beliefs ? 23. Can you give me examples of these reactions ? <u>Hvad ville være ønskværdigt</u> <i>i forhold til myndigheder og socialarbejderes måde at adressere nigerianere.</i> 24. How would you recommend that they meet Africans <u>Religiøs kontrol - Jujubags</u> 25. What do you think when you see these pictures ? 26. I have heard that there is many people who have a jujubag. What do these jujubags do ? How are they made ? Can people use them to control others ? <u>Religiøs kontrol - Jujuritualer</u> <i>Karakteren af den religiøse kontrol, som informantent har været udsat for - [hvis det vurderes forsvarligt]</i> 27. What do you think when you see these pictures ?	<i>Pic D (1-8)</i> <i>Billeder af Jujubags fra Politiets ransagning og arkiv</i> <i>Pic E (1-14)</i> <i>Daomey – vodou indvielse, George Osodis billeder af Benin city juju-ritual</i>
--	--

28. Have you experienced religious pressure ? <i>Oath-taking – specific gods Mami Wata, Ejuame, Ogun etc.</i> <i>Specific Rituals – marking, sacrifice,</i> 29. By what means can one lift juju oaths ? 30. Can Jesus lift juju oaths – how so ? 31. How can one lift the juju oath with traditional religion 32. As you may know there are practitioners of traditional Nigerian religion from Cuba and Brazil. These people have not contact with Nigerian human trafficking networks. 33. What do you think about interventions such as therapy or other strategies by social workers etc.	
---	--

Appendix 4 – Afhøringsprotokol

Protokol til afhøring af nigerianske ofre i Koolvis- og Kluivingsbosundersøgelserne ¹⁶

1. I første samtale vil vedkommende blive forklaret hvad politiets rolle er, blive introduceret for de personer, som indgår i protokollen og forklaret intentionen med protokollens forløb.
2. En samtale med et tidligere offer for menneskehandel. Det var en kvinde, som havde arbejdet sig ud af netværket og nu havde et arbejde for den hollandske regering. Hun havde altså klaret sig og havde nu job, familie og børn i Holland. Hun ville tale med det pågældende offer for menneskehandel og forklare dem, at der er muligheder i Holland, muligheder for at klare sig. Hun vil dele sine erfaringer med offeret og om muligt lave forbindelsen til præsten, som er næste niveau. Under denne samtale vil de drøfte spørgsmål som:
 - Hendes afrejse fra Nigeria;
 - Hendes ankomst i Holland;
 - Konsekvenserne for hendes familie;
 - Indflydelse fra "voodoo";
 - Forløbet i forbindelse med kriminelle organisation, at hun er offer.
 - Hendes arbejde i prostitution;
 - Udnyttelse;Denne samtale ville blive optaget til brug for politiet.
3. En samtale mellem offer for menneskehandel og den nigerianske pastor. Dette finder ikke sted på politistationen og politiet er ikke til stede. Præsten vil forklare sin rolle som præst og den erfaring han har med ofre for menneskehandel. Præsten vil vurdere, om der er tale om religiøs pressio og om hvorvidt han kan modvirke dette f.eks. via bøn. Den underliggende tanke er, at nok eksisterer "voodoo" men der er også en højere magt, Gud.
4. Den faktiske afhøring af politiet efter den foreskrevne procedure.
5. Afsluttende diskussion / evaluering

¹⁶ Den følgende gengivelse er parafraseret over en google-oversættelse fra hollandsk til dansk af Stef de Jonges afhøringsprotokol. Der skal følge tages forbehold for mulige misforståelser og uklarheder i denne gengivelse. Stef de Jonges protokol bør dog oversættes til dansk i sin helhed. (Jonge 2007)

CENTER MOD MENNESKEHANDEL

- identificerer, hjælper og støtter ofre for menneskehandel
- organiserer og udvikler den sociale indsats i kampen mod menneskehandel i Danmark
- er en national vidensbank inden for menneskehandel
- koordinerer samarbejdet mellem sociale organisationer og myndigheder i hele landet

VI ER ANSVARLIGE FOR

- det opsøgende, sociale arbejde i hele landet – på massageklinikker, på gaden, i escort miljøet, i fængsler og i asylsystemet
- mødesteder, sundhedstilbud og beskyttelsestilbud til ofre for menneskehandel
- **HOTLINE 70 20 25 50**

HVEM HANDLER DET OM?

Kvinder, mænd og børn handlet til fx prostitution, tiggeri, kriminalitet eller tvangsarbejde

VIL DU VIDE MERE?

Kontakt os på telefon 72 42 38 23
eller læs mere på www.centermodmenneskehandel.dk

Center mod Menneskehandel varetager de sociale indsatser i den danske regerings handlingsplan til bekæmpelse af handel med mennesker.

Center mod Menneskehandel er placeret i Servicestyrelsen.

SERVICESTYRELSEN